

UDEN FOR NUMMER

51

Lydhørhed i det sociale arbejde – kollektive
brugererfaringer og handlinger

Social retfærdighed – en professionel
grundværdi i et fortolkningsmæssigt
spændingsfelt

Er der mening med målingerne? Hvordan
fidelitetsmålinger opleves af praktikere i
Individuelt Planlagt job med Støtte

Queering i socialt arbejde – et kritisk blik på
normer for liv

TIDSSKRIFT FOR FORSKNING
OG PRAKSIS I SOCIALT ARBEJDE
51/2026

Indhold

Lydhørhed i socialt arbejde – kollektive brugererfaringer og handlinger	4
Social retfærdighed – en professionel grundværdi i et fortolkningsmæssigt spændingsfelt [Peer reviewed]	15
Er der mening med målingerne? Hvordan fidelitetsmålinger opleves af praktikere i Individuelt Planlagt job med Støtte [Peer reviewed]	26
Queering i socialt arbejde – et kritisk blik på normer for liv	36

UDEN FOR NUMMER

nr. 51, 25. årgang, 2026

Dansk Socialrådgiverforening Toldbodgade 19B 1253 København K Tel: 70 10 10 99 Mail: ds@socialraadgiverne.dk Redaktion: Frank Cloyd Ebsen, freb@kp.dk Maria Dich Herold, maha@via.dk Nicolai Paulsen, np@socialraadgiverne.dk Christine Sarka, christinesarka@mail.dk Marie Leth Meilvang, mlme@ucl.dk Lars Uggerhøj, lug@socsci.aau.dk Redaktionssekretær: Mette Mørk, mettemork21@gmail.com Layout: Signe Ida Christiansen og Louise Friis Martinsen Produktionsstyring: Kommunikationsafdelingen, Dansk Socialrådgiverforening Copyright: Forfatterne

KØBENHAVNS
PROFESSIONS
HØJSKOLE

Dansk Socialrådgiverforening

AB
SAL
ON

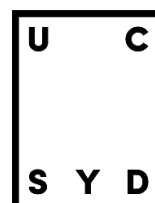
PROFESSIONS-
HØJSKOLEN
ABSALON

Erhvervsakademi og
Professionshøjskole

AALBORG UNIVERSITET

VIA
UNIVERSITY COLLEGE

Kære læser

Velkommen til den første udgave af Uden for nummer, der kun udkommer digitalt. Vi er glade for, at du læser med og håber, at det nye format er lige så tiltalende som det gamle. Måske giver det endda nye muligheder. I al fald er kvaliteten i artiklerne den samme og naturligvis lige så vigtige for det sociale arbejde. Ofte har tidsskriftet et tema med afsæt i noget aktuelt, men det har redaktionen valgt ikke at have i dette nummer. Til gengæld har flere af artiklerne aktuelle nedslag, fx i artiklen om lydhørhed, der tager afsæt i et netop afsluttet europæisk projekt – eller i artiklen om queering i socialt arbejde.

Artiklen om lydhørhed tager afsæt i RESPONSIVE-projektet, som bl.a. viser, at mange mennesker, der har været i kontakt med sociale indsatser, oplever ikke at blive mødt eller lyttet til. Tre af medforfatterne er erfaringseksperter, der præsenterer deres personlige erfaringer med lydhørhed.

Artikel to dykker ned i socialrådgiverstuderendes fortolkning af begrebet social retfærdighed – og kigger på, om der er forskel på idealet i teorien, og når det møder praksis.

Artikel tre kigger på metoden Individuelt Planlagt job med Støtte (IPS) – og forsøger at forstå baggrunden for, at fidelitetsmålingerne ikke altid opleves som meningsfulde og reflekterer over, hvordan målingerne kan gøres mere anvendelige i praksis.

Den fjerde og sidste artikel diskuterer normkritik i socialt arbejde. For socialt arbejde befinder sig i et spændingsfelt mellem normalitet og afvigelse, som, i et queerteoretisk blik, bygger på forestillinger om, hvordan liv bør leves. Artiklens ærinde er at vise, hvordan et normkritisk perspektiv kan give nye blikke på det sociale arbejde.

Så der er rig mulighed for både at blive ”forstyrret” i sine perspektiver på socialt arbejde og klogere på nogle af alle de diskussioner, der rører sig i feltet.

God læselyst!

Redaktionen

Lydhørhed i socialt arbejde – kollektive brugererfaringer og handlinger

Artiklen tager afsæt i det europæiske Horizon-projekt: RESPONSIVE, som undersøger lydhørhed i socialt arbejde. Projektet viser, at for mange mennesker, der har været i kontakt med sociale indsatser, er en grundtone i deres erfaringer en følelse af ikke at blive mødt eller lyttet til. For nogle udvikler disse erfaringer sig fra at være en individuel oplevelse til at blive en drivkraft bag kollektiv handling og aktivisme med ønsket om at skabe forandringer. Artiklen omhandler denne bevægelse og er skrevet sammen med tre erfaringseksperter, der præsenterer deres personlige fortællinger om deres oplevelser og erfaringer med lydhørhed og kollektive handlinger.

Emma Katrine Lyng Svensson, cand.mag. i religionsvidenskab og BA i teologi. Førtidspensionist og har på nuværende tidspunkt et løntilskudsjob på AAU, som er kommet i stand via Aalborg Aktiv. Frivillig ambassadør i EN AF OS, 39 år. Medvirket i RESPONSIVE-projektet siden 2024.
eklsvensson@gmail.com

Katrine Kofod Agerskov, udviklingssygeplejerske, diplomuddannet i pædagogik og klinisk vejledning samt dialyse- og operationssygeplejerske med erfaring fra klinisk praksis og ledelse. Debutforfatter med tekster i tidsskifter og antologier. Frivillig koordinerende læseguide i Læseforeningen og er tilknyttet Psykiatriens Hus, hvor hun underviser og faciliterer skrivefællesskaber. Medvirket i RESPONSIVE-projektet siden 2024.
Katrine.forening@gmail.com

Anne Vestervang Fuglsang, tidligere patient og patientrepræsentant i Region Hovedstadens Psykiatri. Uddannet psykolog fra Aalborg Universitet og ansat som psykolog i OPUS i Region Nordjyllands Psykiatri. Frivillig i Røde Kors og Red Barnet og optaget af afstigmatisering af udsatte grupper i befolkningen.
annevfuglsang@gmail.com

Maja Müller, sociolog, ph.d. og lektor på Institut for Sociologi og Socialt arbejde ved Aalborg Universitet. Forsker og underviser inden for socialt arbejde med grupper i udsatte positioner, marginalisering, fattigdom, borgerinddragelse, samskabelse og lydhørhed. Er primært tilknyttet kandidatuddannelsen i socialt arbejde. Er medforsker på projektet RESPONSIVE og har været med siden 2023.
majam@socsci.aau.dk

Sarah Westh, studielektor på Institut for Sociologi og Socialt arbejde ved Aalborg Universitet. Socialrådgiver med praksiserfaring fra blandt andet socialpsykiatrien og arbejdet med udsatte børn, unge og familier. Kandidat i socialt arbejde og underviser på socialrådgiveruddannelsen ved Aalborg Universitet. Beskæftiger sig med inddragelse af brugerperspektiver i udviklingen af sociale indsatser. Er medforsker på projektet RESPONSIVE og har været med siden 2024.
sawe@socsci.aau.dk

“Jeg har altid været opmærksom på, at hvis du er utilfreds med noget, så må du jo prøve at gøre noget ved det” (Emma, deltager i RESPONSIVE-projektet og borger med erfaringer fra psykiatrien).

Citatet fra Emma indfanger en grundlæggende drivkraft bag denne artikel, som omhandler ønsket om at skabe forandring og handle, når noget ikke fungerer – og at have modet og ressourcerne til at forsøge at gøre en forskel. Emma har deltaget i RESPONSIVE-projektet, hvor hun og 26 andre erfaringseksperter har delt deres oplevelser med lydhørhed i sociale indsatser samt kollektive handlinger. I denne artikel indgår Emmas og to andre erfaringseksperters fortællinger. De illustrerer brugerperspektiver, som ikke blot skildrer personlige perspektiver, men også retter en kritik mod systemets manglende lydhørhed overfor sårbare mennesker, som har brug for indsatser, der virker og reelt gør en forskel.

Det europæiske Horizon-projekt RESPONSIVE

RESPONSIVE-projektet undersøger, hvordan man kan styrke lydhørheden og responsiviteten i sociale indsatser på tværs af seks europæiske lande. Det er projektets antagelse, at udsatte borgeres stemmer hidtil har haft en begrænset vægt og indflydelse i udviklingen og praktiseringen af sociale indsatser. Lydhørhed forstås her som en proces, hvor fagprofessionelle lærer af og reagerer på perspektiver og stemmer fra borgere, der benytter sociale tilbud.

De tre erfaringseksperter har været – og er til dels stadig – i kontakt med psykiatrien. Gennem deres engagement i initiativer som fx ”En-af-Os”, som patientrepræsentant i regionen og som opstarter af lokale læse- og skrivefællesskaber i Psykiatriens Hus, har de på forskellig vis brugt deres levede erfaringer som afsæt for fx kollektive aktiviteter, aktivisme, vidensdeling og rettighedsarbejde ved at fremhæve stemmer fra de mennesker, det hele handler om. Hermed har de forsøgt at nedbryde stigmatisering og fremme lydhørhed i systemerne.

I artiklen deler vi forfatterskabet med de tre erfaringseksperter. Artiklen er inspireret af den engelske forsker og aktivist Peter Beresford, som er kendt for sit fokus på brugerinddragelse og borgerdeltagelse i politiske processer og i socialt arbejde. Beresford viderefører sloganet: “Nothing about us without us” i sin forskning og advokerer for aktiv deltagelse af marginaliserede grupper i alle beslutningsprocesser og politikker, der berører dem (Beresford, 2013). Beresford har i 2023 været med til at lave et særskilt temanummer af British Journal of Social Work, hvor alle artiklerne er skrevet af mennesker med erfaringer. I introduktionen er det beskrevet således:

(...) So, this special issue, headlined Voice and Influence of People with Lived Experience, is written ‘by’ people with lived experience, rather than just ‘about’ people with lived experience. (Beresford et al., 2023: 1)

Ved at samskrive og formidle forskning med mennesker med levede erfaringer søges det at sikre, at disses stemmer bliver hørt, værdsat og støttet. Personer med egne erfaringer er eksperter i deres oplevelser og kan gennem deling af perspektiver tilføre dybde og betydning til de indsatser, som socialarbejdere udvikler og forbedrer (Ali et al., 2024). De bidrager i denne artikel med en særlig viden, der kan skabe inspiration til meningsfulde forandringer i det sociale arbejde.

Med samarbejdet søger vi desuden at fokusere på skriftlig lydhørhed. Under en workshop i forbindelse med projektet nævnte de tre erfaringseksperter manglen på skriftlig lydhørhed i socialt

arbejde som et gennemgående problem, hvor de fx efter møder med fagprofessionelle sjældent kan genkende referater og beskrivelser af mødet i deres journaler. Det skriftlige output gav ikke genklang og efterlod dem med en oplevelse af ikke at være blevet lyttet til eller forstået, og hvor deres udsagn og de fælles beslutninger var misforstået eller forkert beskrevet i journaler. Skriftlig lydhørhed handler i disse tilfælde om, at journaler præcist og korrekt bør afspejle både det, der blev sagt, og de beslutninger, der fandt sted under møderne. I denne artikel forsøger vi at gribe den skriftlige lydhørhed og føre den ind i den akademiske verden ved at lade erfaringseksperterne selv formulere deres oplevelser på skrift uden, at deres udsagn bliver genfortalt eller analyseret af andre. Forskning i socialt arbejde kan også have gavn af at omfavne de analyser, som mennesker med levede erfaringer selv foretager.

I den første del af artiklen præsenteres erfaringseksperternes personlige fortællinger, hvor de skriver om deres erfaringer med systemet. Deres fortællinger gengives i ren form og enkeltvis. Herefter følger analysen, som samler op på to hovedpointer i fortællingerne, der er bevægelsen fra det individuelle til det kollektive niveau samt paradokset i både at have ressourcer og være sårbar i mødet med systemet. Artiklen afrundes med en kort, konkluderende opsamling samt opmærksomhedspunkter for det fremtidige arbejde med lydhørhed i socialt arbejde med sårbare målgrupper.

Metodiske tilgange: Narrativer og samskrivning

Narrativ tilgang: Vi har en narrativ tilgang i den første del af artiklen, som her forstås som en kvalitativ metode, der fokuserer på menneskers fortællinger som en måde at forstå deres erfaringer, identitet og sociale virkelighed på (Elliott, 2005). Formålet er at få indblik i, hvordan mennesker giver mening til deres liv og handlinger. Hensigten med, at erfaringseksperterne skriver deres fortællinger selv, er at give et levende og ægte billede af deres oplevelser fortalt af dem selv.

Samskrivning: Vi anskuer de tre fortællinger som grobund for at samskabe viden. De er udtryk for personlige historier og erfaringer om det levede liv, men også for analyser af velfærdssystemerne og mødet med disse. Vores primære fokus i analysen er at sammenholde indholdet i fortællingerne og belyse mønstre og nuancer på tværs af fortællingerne. Analysen er abduktiv og skabt i fællesskab, hvor erfaringseksperterne bidrager med et indefra-perspektiv og forskerne med et udefra-perspektiv. Analysen er diskuteret og ændret undervejs, og erfaringseksperterne har valideret denne i forhold til deres erfaringer.

Metode: Samskrivningen af artiklen har i praksis fungeret ved, at vi har afholdt fælles skrive-workshops, som er tilpasset i tid og rum, så det kunne passe alle. Vi har mødtes fire gange af tre timers varighed og arbejdet på at skrive individuelt sideløbende for at mødes og give feedback på hinandens udkast. Vi har brugt hinanden som sparringspartnere og søgt et ligeværdigt samarbejde, hvor alle er "eksperter" på hver deres områder. Det har været en produktiv proces, hvor der er opbygget tillid og tryghed undervejs, hvilket er væsentligt, når personlige og sårbare fortællinger deles.

Anne: De færreste kan råbe, mens de slæber

Ligesom alle andre har jeg en kuffert med på slæb. Kufferten har ændret form, vægt og endda udseende gennem mit liv, mens jeg også har haft varierende overskud til at bære på den. Jeg har ændret mig parallelt med min kuffert – nogle gange forskudt, men aldrig helt isoleret fra den.

Tidligere gjorde jeg mit bedste for at skille mig af med den. Gemte den under sengen, forsøgte mig med at smide den i havet, men vi var forbundet og vil være det altid. Jeg var som barn fascineret af sten, men jeg havde ikke selv samlet dem, der var i min kuffert. Der var alt for mange, de var alt for tunge, og jeg var i øvrigt alt for træt. Man bliver irritabel og udmattet af at ligge vågen om natten og længes efter lyset. Om morgenen vidste jeg aldrig helt, hvad der var i vente. Kufferten voksede sig større eller skrumpede, og indholdet tog form efter omgivelserne. Mine arme blev lange, og sommetider måtte jeg have en hjælpende hånd. Helt galt gik det, da jeg som tidlig voksen fik brug for en bagagevogn. ”Hvem kan hjælpe med denne her kuffert?” skreg jeg – og blev indlogeret i en sækkestol på psykiatrisk afdeling i København. Personalet talte meget om mine kvaliteter, kvalifikationer, ressourcer og stærke arme. Samlet set forstod de ikke, hvorfor en kvinde, der var indskrevet på jura, ikke kunne løfte sin egen kuffert. På det her tidspunkt var jeg svundet ind til det rene ingenting og lå i et hjørne af opholdsstuen. ”Det handler om fokus, og du kan sagtens”, vedblev de, men det blev mine arme ikke stærkere af.

Jeg kan tale længe og engageret om al den forståelse, som jeg ikke blev mødt med, men jeg synes, at det er mere givende og opmuntrende at fortælle om det, som alligevel trods alt kom ud af det. Langsomt lærte jeg mig selv at løfte min kuffert. Arme kan trænes, og nogle kufferter bliver lettere med alderen. Før var indholdet af min kuffert sådan en skiffergrå skummel farve, men i dag er den langsomt gledet over i blå, og på de helt gode dage, kan jeg ane nogle grønne nuancer.

Jeg har ikke stillet mig på min kuffert og brugt den som en ølkasse, men jeg har taget den med om bordet til møder med psykiatriens fagfolk, hvor jeg har repræsenteret patienterne. Med mig har jeg hele tiden haft et ønske om at vise, at man godt kan have meget trætte arme, selvom man har mange ressourcer, hvis kufferten er tung nok. Der gik ikke et halvt år, fra jeg var udskrevet fra psykiatrisk afdeling, til jeg blev indskrevet på psykologi på Aalborg Universitet. Nu har jeg opnået en titel som psykolog i Region Nordjyllands Psykiatri, og selvom jeg er psykiatriens gode eksempel, slår jeg stadig på tromme for, at ressourcestærke patienter fejlagtigt overvurderes i systemet og ikke får lov til at være syge. Vi vil bare gerne have lidt hjælp til at løfte vores kufferter. Det ville være sådan et smukt budskab, hvis jeg kunne skrive her, at jeg nu kan løfte min egen kuffert, og derfor hjælper jeg andre med at løfte deres ved at repræsentere dem – men helt så enkelt er det desværre ikke. I min rolle som patientrepræsentant er jeg blevet blæst bagover af interne forkortelser, strategier og diagrammer. Det har krævet mere af mig at sætte mig ind i dagsordener, end det har krævet at være patient – hvilket ikke siger så lidt. Det var et tilfældigt opslag på Facebook delt af organisationen SIND, som fik mig motiveret til at skrive en ansøgning, hvilket efterfølgende ledte til en job-lignende-samtale. I denne forbindelse føles det uærligt ikke at rose Region Hovedstaden for, hvor alvorligt de har taget arbejdet som patientrepræsentant. Selvom det burde være en selvfølge, at man ikke sidder med om bordet som den eneste ulønnede, er et honorar på 800kr for hvert møde (inklusive forberedelse og afklaring af forkortelser i tilsendt materiale) mere end de fleste får i lignende situationer – hvis de overhovedet får noget.

Gennem min tid som patient blev jeg mere og mere vant til at blive spurgt om min holdning, og med frustration i stemmen måtte jeg flere gange svare, at jeg ingen havde. I vil gerne inddrage os, og jeg er sikker på, at det er med et sympatisk udgangspunkt og sigte. Men nogle gange vil vi bare gerne have at vide, at vi kan læne os tilbage, og at vi ikke skal bekymre os om, hvad næste skridt skal være. Andre gange vil vi gerne inddrages aktivt, men helst først spørges til vores præferencer,

når vi kender vores muligheder. Jeg tror, jeg taler for de fleste, når jeg siger, at vores behov og overskud svinger, og at vi i det hele taget hellere vil betragtes som individer fremfor store masser.

På den ene side kan jeg godt forstå jer, når I ser forfjamskede ud og synes, at det er svært at finde ud af, hvornår I skal gøre hvad. Men på den anden side synes jeg, at det er så enkelt, at vores behov og overskud til lydhørhed starter og slutter ved os, og at der skal en form for meta-lydhørhed til for, at den enkelte føler sig hørt i, hvor meget denne vil, kan og skal høres.

Jeg har ofte tænkt over det paradoks, at dem, som har de allertungeste kufferter, måske er dem, der har allersværest ved at blive hørt. Der opstår en naturlig barriere, hvis overskuddet til at indgå i fora, som dem jeg fx har indgået i, ikke eksisterer. På den måde taber vi stemmerne med de tungeste kufferter. For de færreste kan råbe, mens de slæber. Skal jeg, burde jeg, kan jeg repræsentere andre end mig selv, og er det rimeligt, at vi som slæbere af tunge kufferter skal tilpasse os et system i en jagt på at få systemet til at tilpasse sig os? Det er spørgsmål, som jeg stiller mig selv, nu hvor jeg har kræfterne til andet end at slæbe på min kuffert. Samtidig er det, der motiverer mig, at jeg måske forskudt kan udnytte psykiatriens fokus på lydhørhed.

Da jeg havde det dårligt, ville jeg ikke stilles spørgsmål omkring planen for min egen behandling, jeg ville have svar. Nu kan jeg måske gøre en lille forskel for alle dem, som psykiatrien gerne vil høre, men som ikke har luft til at råbe.

Katrine: At tage sit jeg tilbage – en eksistentiel bevægelse

Dette er en fortælling om at tage sit jeg tilbage, om at bevæge sig fra at være fanget i en psykisk belastning til at kunne gøre en forskel for andre. Det er også en fortælling om lydhørhed, ikke kun som et relationelt ideal, men som en fundamental betingelse for menneskelig trivsel. Mit personlige bidrag fremhæver, hvordan mangel på lydhørhed præger mødet med et system, der sjældent dvæler ved kompleksitet eller smerte. Et centralt afsæt er min erfaring som mor til et barn i langvarig psykisk mistrivsel, samtidig med at jeg selv lever med en psykisk sygdom.

Systemiske blinde vinkler og mit barns sygdomsforløb formede en afmagt, der gradvis udhulede mit overskud. Årene var præget af et vedvarende alarmberedskab. Mit barns mistrivsel og min egen psykiske sårbarhed eksisterede parallelt, og kampen for at holde min sygdom nede var konstant. Men jeg var nødt til at forblive stabil og bevare styrken til at fortsætte, både når vi navigerede i systemets krav og i vores daglige kamp for at overleve.

I dette spændingsfelt mellem nødvendighed og udmattelse var råderummet begrænset. Men med en skrøbelig og positiv bedring i mit barns trivsel voksede et overskud og noget, der igen føltes som mit. En retning, der ikke kun var defineret af sygdom og en sag i systemet. Det blev en personlig vækst, men også en bevægelse mod sociale og meningsfulde handlinger, hvor jeg igen indtog en aktiv plads i min egen fortælling.

I min bevægelse mod at tage mit jeg tilbage, har jeg opstartet kollektive aktiviteter i Psykiatriens Hus, hvor jeg faciliterer læse- og skrivefællesskaber. Her anerkendes personlige fortællinger som legitim viden i livsverdenen. Parallelt etablerede jeg en selvhjælpsgruppe med fokus på fællesskab og refleksion. Formålet med fællesskaberne er også at skabe meningsfulde møder for mennesker med psykisk sårbarhed. Disse praksisfællesskaber forstås som kollektive rum, hvor erfaring omsættes til betydningsfulde fortællinger. Vi har udgivet en antologi, hvor fortællingerne træder frem i deres egen ret, og ordene bevares som vidnesbyrd om, hvad vi kan

skabe sammen. Ved en bogreception læste deltagerne op af egne tekster – en magisk og rørende stund. Handlingen forankres i livsverdenen, fremhæver deltagernes betydning og bidrager til at genfinde sig selv.

Bevægelsen mod kollektive aktiviteter er et behov for at insistere på det erfarede. At fastholde betydningen af det levede liv, også når det er besværligt og ufuldendt.

Motivationen til at gøre en forskel udfordredes af barrierer såsom sårbarhed, udmattelse og følelsen af systemisk marginalisering. Systemets sprog og struktur har ofte været hæmmende frem for støttende, og det har krævet styrke at forme sin egen vej. Når man bliver set som et sagsnummer frem for et menneske og har følt sig til besvær, efterlader det dybe spor og svækker troen på egen værdi.

Jeg overvandt barrieren ved at tage små skridt mod at genvinde min egen stemme. Det var en langsom bevægelse væk fra sygdom og ansvar og fra et system, der ikke lyttede, men lod mange stå alene i stilhed og stilstand. Jeg begyndte at forstå, at min egen længsel efter at blive hørt ikke kun var personlig, men et fælles behov. Det var her, jeg kunne skabe et rum, hvor andre kunne finde plads. Mine erfaringer med lydhørhed var centrale i behovet for kollektive handlinger.

Systemets sprog havde mistet sin betydning, og netop i dette fravær voksede en eksistentiel afmagt. Et nøje defineret sprog i systemverdenen var tænkt som et værn mod fejl. Men jeg oplevede, at netop det sprog tog noget fra os. Den manglende lydhørhed begrænsede sig ikke til min familie, men gentog sig i de fællesskaber, jeg var med til at skabe.

Når sproget i systemet blev så fremmed, at vi ikke længere genkendte os selv, mistede det sin værdi og sit etiske grundlag. Tolkningen lå udelukkende hos forvaltningsmagten, hvilket medførte, at misforståelser eller fejl blev fastholdt som sandheder i sagsakter. Disse oplysninger blev grundlag for beslutninger, uden at vi havde indflydelse på eller kunne korrigere indholdet. Måske er det netop i fraværet af lydhørhed, at det menneskelige risikerer at gå tabt.

En væsentlig markør for både lydhørhed og anerkendelse er mit virke i Psykiatriens Hus, hvor mine ressourcer mødes med fleksibilitet og forståelse. Jeg ønsker at give det personlige, empiriske sprog og livsverdenen stemmer, hvor perspektivet om at tage sit jeg tilbage både bliver styrket og bestyrket. I fællesskaberne oplever jeg en dyb og rørende lydhørhed som kontrast til systemets fremmedgørelse. Her er det muligt for os at generobre betydning og finde forankring i livsverdenen. Læse- og skrivefællesskaber er ikke blot faste holdepunkter, men de udgør en vigtig praksis, der rækker ud over den tid, vi deler. De er vidnesbyrd om anerkendelse, fællesskab og gensidig forbundethed, der vokser, når vi deler vores fortællinger.

En deltager beskriver det sådan:

”Skrivefællesskabet er min flyveklub – limen, der holder min uge sammen [...] det vigtigste jeg har gjort. Her blev jeg rigere som forfatter og stadigt rigere som menneske.”

For mig er kollektive fællesskaber ikke blot et begreb, men en livsnerve. Et åndedrag. Jeg navigerer i bevægelsen ved aktivt at skabe plads til stemmer og styrke det kollektive fællesskab som modvægt til systemverdenens ensidighed. Gennem etablering af meningsfulde fællesskaber har jeg gradvis genfundet håb og mening i mine erfaringer. At hjælpe andre er ikke en ensidig proces, men en gensidig og subtil bevægelse. Denne erfaring rækker ud over det enkelte øjeblik og peger mod en dybere forståelse af, hvad det vil sige at være menneske. Det peger på en eksistentiel nødvendighed – vigtigheden af at tage sit jeg tilbage.

Emma: At skabe forandringer via et indefra-perspektiv

Evner forpligter, og man skal have sine meningers mod. Det er værdier, der har stået centralt i min opvækst og i mit syn på mig selv og samfundet omkring mig. Da jeg – efter mange års massiv overbelastning som følge af en alt for sen diagnosticering med autisme og ADHD – fik brug for hjælp og oplevede, at jeg ikke fik den, var min umiddelbare reaktion, at det måtte jeg gøre noget ved. Ikke kun for min egen skyld, men også for de mange, der ikke har overskud til at sige fra eller ressourcer til at komme til orde i den offentlige debat.

Jeg var aktiv på sociale medier med videoer og opslag, jeg skrev debatindlæg og kronikker, deltog i debatprogrammer i radioen og blev interviewet til nyhederne. På mange måder var det en god oplevelse. Jeg fik en lang række positive tilbagemeldinger fra andre mennesker, der enten selv var kommet i klemme i det kommunale system eller i psykiatrien eller kæmpede for deres pårørende. Min historie om dysfunktionelle systemer, cirkulær ansvarsfraskrivelse og pseudohjælp vakte tydeligvis genklang.

Til gengæld var der mange andre, der ikke lyttede. Og hvis de endelig lyttede, var formålet at afvise, bagatellisere eller kategorisere problemerne som ”uheldige enkeltsager”. Desværre var det netop de politikere og ledere, der er ansvarlige for vilkårene inden for fx psykiatri, socialområdet og beskæftigelsessystemet, der ikke ønskede at indgå i en konstruktiv dialog.

Jeg fik i stigende grad en fornemmelse af, at det overhovedet ikke gjorde nogen forskel at forsøge at skabe opmærksomhed omkring de systematiske problemer, der er i store dele af vores velfærdssamfund. De ansvarlige ved godt, hvordan det står til, og har ingen synderlig interesse i at rette op på det. Snarere tværtimod.

Det var i hvert fald den opfattelse, jeg stod tilbage med, da jeg til et møde med kommunens borgerrådgiver blev informeret om, at det ville være bedst, hvis jeg undlod at deltage i den offentlige debat. Altså for min egen skyld. Nej, det var skam ikke for at give mig mundkurv på, det var sagt i al omsorg for mig. Jeg ved ikke, hvad det egentlige formål med den besked var, men jeg fik klart det indtryk, at det godt kunne tænkes at være skadeligt for min sag, hvis jeg ikke tav.

På trods af denne opfordring fortsatte jeg min aktivisme i en periode derefter, men følelsen af magtesløshed kombineret med den støt stigende belastning ved at være i kontakt med såvel socialområde som psykiatri resulterede til sidst i, at jeg måtte indstille mine skrivelser og øvrige aktiviteter.

Jeg havde dog stadig et ønske om at bidrage til et bedre møde med ”systemet” for andre, og derfor meldte jeg mig som frivillig ambassadør for ”En af Os”. ”En af Os” er en organisation under Sundhedsstyrelsen, der landet over tilbyder gratis foredrag med frivillige ambassadører, der har været tilknyttet psykiatrien som patienter og/eller pårørende. Nogle foredrag er offentlige og holdes blandt andet på biblioteker fx i forbindelse med World Mental Health Day, men størstedelen af de foredrag, jeg har holdt, har været for fagfolk og studerende på sundhedsuddannelser. Andre af mine ambassadørkolleger holder mange foredrag for pårørende eller unge på ungdomsuddannelser. Som ambassadør får jeg mulighed for at fortælle fagfolk om mine oplevelser – både gode og dårlige – og jeg forsøger at give et indefra-perspektiv på det at være psykiatrisk patient og borger med behov for hjælp.

I begyndelsen var jeg meget nervøs. Jeg frygtede, at de studerende og deres undervisere ville være kritiske eller blot finde min historie kedelig og ligegyldig. Heldigvis viste det stik modsatte sig at være tilfældet. Stort set hver eneste gang er jeg gået fra et foredrag i godt humør og med følelsen af, at jeg har gjort en forskel. Måske ikke den store, strukturelle forskel jeg oprindelig ønskede at skabe med mine debatindlæg etc., men dog en forskel. Samtidig hjælper foredragene mig også med at få noget positivt ud af mine oplevelser, fordi jeg kan bruge dem konstruktivt.

Samlet set er min erfaring, at det er svært at opnå lydhørhed i forhold til psykiatri og socialområde, hvis man enten prøver at nå mere overordnede politiske og ledelsesmæssige niveauer, eller hvis man forholder sig kritisk til sin egen konkrete sag. Det er der ingen interesse i. Det hjælper lidt, hvis man er positiv, ikke-konfrontatorisk og høflig, men det er et meget højt, hvis ikke umuligt, krav at leve op til, hvis man er syg, har brug for hjælp og ikke bliver mødt med forståelse eller den rette faglighed. Omvendt bliver det også problematisk, hvis man er for venlig og velformuleret. Så er man nemlig alt for ressourcestærk til ægte at have brug for hjælp.

Barriererne er meget lavere hos fagpersoner, der ikke har noget på spil. Det er ikke dem, der laver reglerne eller træffer beslutninger om besparelser. Det er heller ikke dem, der har ansvaret for ens egen sag eller behandling, og derfor er min kritik ikke rettet mod dem. Oplevelsen bliver langt mere positiv, fordi der er ikke nogen kamp for at opnå lydhørhed.

Jeg er glad for at holde foredrag og for at kunne bidrage til et forhåbentligt lidt mere menneskeligt system at være patient og borger i, men jeg er også ked af, at jeg har måttet opgive kampen for at medvirke til at skabe de strukturelle ændringer, som jeg mener, er så nødvendige. Det er for drænende, og jeg har ikke kræfterne til det.

Jeg håber, at vi en dag får et samfund, der aktivt arbejder for at mindske barriererne for at opnå lydhørhed. Et samfund, hvor alle patienter og borgere bliver taget alvorligt og kommer til orde uanset deres ressourcer. Og ikke mindst – et samfund, hvor der ikke blot bliver lyttet, men også handlet på det, der bliver sagt. Uanset hvordan det bliver sagt.

Bevægelsen fra individuelt til kollektivt niveau

Analysen af fortællingerne og bevægelserne fra det individuelle til det kollektive niveau peger på en proces, der rummer både en objektiv og en subjektiv dimension (Bilfeldt et al., 2014). Den objektive dimension kommer fx til udtryk i Emmas fortælling om at forsøge at påvirke de samfundsmæssige og institutionelle rammer gennem debatindlæg, medieoptrædener og aktivisme. Hendes engagement i organisationen ”En-af-Os” med afholdelse af foredrag for fagpersoner og studerende er eksempler på, hvordan hun forsøger at skabe strukturel forandring indefra – en form for vertikal empowerment (Andersen & Larsen, 2011), hvor hun søger at påvirke fagprofessionelles og de institutionelle praksisser. Tilsvarende viser fx Annes deltagelse som patientrepræsentant en objektiv dimension, idet hun arbejder for bedre vilkår og rettigheder for mennesker i sårbare positioner.

Den subjektive dimension i bevægelserne kan relateres til alle tre fortællinger. Katrines fortælling om etableringen af læse- og skrivefællesskaber er et godt eksempel, idet disse bliver til rum, hvor deltagerne gennem gensidig støtte og refleksion udvikler selvforståelse og evne til at handle og skabe mening. Her opstår en form for horisontal empowerment (Andersen & Larsen, 2011), hvor udviklingen af handlekraftige netværk og tillidsfulde relationer mellem aktører på

samme niveau står som centrale elementer. Her bliver den sociale dimension væsentlig, og der opstår noget meningsfuldt omkring et fælles tredje – det at læse og skrive, men også at være i samme situation og kunne genkende sig selv i hinandens læsninger og tekster.

Læse- og skrivefællesskabet bliver dermed ikke blot et rum for udtryk, men et sted hvor livsverdenen får plads og betydning – i kontrast til systemverdenens ofte fremmedgørende sprog og strukturer, som Katrine netop i sin fortælling sætter fokus på. I fortællingen bevæger Katrine sig fra at skrive i jeg-form til ”os”, fx i sætningen: ”Men jeg oplevede, hvordan netop det sprog tog noget fra os.”

Og videre: *”Når sproget i systemet blev så fremmed, at vi ikke længere kunne genkende os selv i det, mistede det sin værdi og sit etiske grundlag.”*

Her bliver identifikationen med læse- og skrivefællesskaber tydelige og bærer præg af udviklingen af en gruppeidentitet, som bygger på fælles oplevelser. Denne udvikling illustrerer, hvorledes et fælles udgangspunkt konstruerer et ”os”, som forekommer afgørende for den kollektive aktivitet, som læse- og skrivefællesskabet her er udtryk for.

Ressourcer og sårbarhed – et paradoks i mødet med systemet

Annes fortælling om de lange arme, der skal bære hendes bagage igennem systemerne, vidner om et paradoks mellem på én gang at være både stærk og sårbar i mødet med systemet. At kunne selv og samtidig have brug for hjælp og støtte. Et paradoks, som vækker genklang i de to andre erfaringseksperter historier. De beskriver, hvordan de på den ene side har kompetencer, uddannelse og evne til at formulere sig klart, men på den anden side kæmper med psykisk sårbarhed, udmattelse og behov for støtte. Denne dobbelte position bliver ofte mødt med mistro eller misforståelse, fordi systemet har svært ved at rumme kompleksiteten i, at man både kan være stærk og have brug for hjælp.

I Annes fortælling bliver dette paradoks tydeligt, da hun beskriver, hvordan hendes ressourcer (at være jurastuderende) vækker undren hos de professionelle i forhold til hendes behov for støtte og behandling. Personalet forstod ikke, hvordan en kvinde med akademiske evner kunne have brug for hjælp til at ”løfte sin kuffert”. Her bliver ressourcerne en barriere for anerkendelse af sårbarheden. Det er et eksempel på, hvordan systemets kategoriseringer og forventninger til ”den rette patient” skaber et snævert mulighedsrum, hvor borgeren risikerer at falde mellem stolene, hvis vedkommende ikke passer ind i forestillingen om at være enten syg eller rask, stærk eller svag. Paradokset bliver ekstra synligt, da Anne i rollen som patientrepræsentant skal navigere i et komplekst system, hvor hun, som hun selv beskriver det er: *(...) blevet blæst bagover af interne forkortelser, strategier og diagrammer. Det har krævet mere af mig at sætte mig ind i dagsordener, end det har krævet at være patient – hvilket ikke siger så lidt.*

Her optræder en stærk forventning om ressourcer hos patienten fra systemets side. Ressourcer, som i andre situationer opfattes som udtryk for, at patienten ikke kan have brug for hjælp.

Et andet eksempel herpå fremstår i Emmas fortælling, hvor hun i sin rolle som aktivist oplever, at hendes velformulerede kritik og offentlige engagement bliver tolket som tegn på, at hun ikke har ”ægte” behov for hjælp. Hun beskriver, hvordan det næsten bliver umuligt at opnå lydhørhed, hvis man fremstår for ressourcestærk – men samtidig heller ikke bliver hørt, hvis man er for sårbar og

ikke har overskud til at deltage i debatten. Dette kan skabe en dobbelt eksklusion, hvor man hverken passer ind i systemets forestilling om den handlekraftige borger eller den hjælpeløse patient.

Fortællingerne vidner om, at mennesker i forskellige perioder af deres liv kan have mere eller mindre overskud til at tage del i de beslutninger, der vedrører en selv, og dermed kan have varierende ressourcer til at deltage og lade sig inddrage. Inddragelse kommer via fortællingerne dermed til at fremstå som et komplekst og ambivalent fænomen. På den ene side opleves inddragelse som en vigtig forudsætning for at føle sig hørt og taget alvorligt. På den anden side kan inddragelse også opleves som et pres – en forventning om at kunne formulere ønsker, tage stilling og deltage aktivt selv i situationer, hvor overskuddet er minimalt.

I Annes fortælling fremgår det, hvordan hendes behov for ro og omsorg kolliderer med systemets forventning om aktiv deltagelse. Hun beskriver, hvordan hun i sin tid som patient blev spurgt til sin holdning, men sjældent havde overskud til at svare eller til at have én. Inddragelsen blev dermed en byrde frem for en støtte. I fortællingen fremgår det, at inddragelse ikke blot handler om at blive spurgt, men om at blive mødt med en oprigtig lydhørhed, der viser en ægte interesse for hvordan og hvornår, den enkelte foretrækker at blive inddraget.

Temaet om sameksisterende ressourcer og sårbarheder peger på en grundlæggende udfordring i velfærdssystemets møde med mennesker i psykisk sårbare positioner: behovet for at blive set som mere end én ting ad gangen. At kunne være både stærk og sårbar, både hjælpsøgende og handlekraftig. Desuden peger analysen af bevægelsen fra det individuelle til det kollektive niveau på, hvilke styrker, der kan ligge i fællesskaber og kollektive handlinger, og at disse kan danne grobund for en lydhørhed, der ofte mangler i individuel praksis.

Konklusion: Opmærksomhedspunkter til at øge lydhørheden i socialt arbejde

De tre fortællinger, som er præsenteret i artiklen her, rummer både kritik, indsigt og nuancerede analyser af mødet med velfærdssystemet. Når erfaringseksperternes perspektiver tages alvorligt, giver de ikke blot anledning til eftertanke, men til en kritisk vurdering af egen praksis. De personlige fortællinger rummer et nødvendigt og konkret potentiale for, at fagprofessionelle kan gentænke, justere og i nogle tilfælde grundlæggende ændre tilgange og indsatser.

Analysen og ikke mindst de tre fortællinger bidrager med følgende bud på opmærksomhedspunkter, som det sociale arbejdes praksis fremadrettet kan arbejde med for at styrke lydhørheden. Særligt fremhæves en opmærksomhed på:

- **Meta-lydhørhed**, som indebærer, at lydhørhed ikke først opstår i mødet med borgeren, men går forud for mødet. Det kræver, at fagpersoner afsøger og tilpasser inddragelsen til den enkeltes livssituation, ressourcer og sårbarhed. Det er et ønske om en bevægelse væk fra “one size fits all” og hen imod en praksis, hvor inddragelse bliver meningsfuld og bæredygtig.
- **Fleksibilitet i tilgangen** til borgere og opmærksomhed på variationer i den enkelte borgers mentale overskud. Herunder en forståelse af, at man i forskellige perioder i sit liv kan opleve sig selv som mere eller mindre sårbar, hvilket adresserer den tidslige dimension af sårbarhed og ressourcer, hvor menneskers behov for støtte og deres evne til at håndtere livet varierer over tid og kontekst.

- **Horisontal empowerment** og styrkelse af fællesskaber. Et fokus på kollektive aktiviteter kan afværge individualiseringen af den afvigelse, som mange mennesker i systemet oplever, når de fx ikke mødes med lydhørhed. Ved at bære de individuelle erfaringer ind i et kollektivt forum kan individets ressourcer og handlekraft styrkes. Det sociale arbejdes praksis kan med fordel initiere mere gruppe-orienteret socialt arbejde.

Referencer

Ali, N. et al. (2024). Why is it Important to Ensure the Voice and Influence of People with Lived Experience in Social Work Research and Practice? *The British Journal of Social Work*, Volume 54, Issue 4, June 2024, Pages 1391–1401,

Andersen, J. & Larsen J.E. (2011). Socialpolitik set i empowermentperspektivet. I: Møller, I. H. & Larsen, J.E. (red.): *Socialpolitik*. København: Hans Reitzels Forlag.

Beresford, P. (2013): *Beyond the Usual Suspects: Towards inclusive involvement - Research Report*: London: Shaping our Lives.

Beresford, P. et al. (2023). Editorial—Special Issue, *The British Journal of Social Work*, Volume 53, Issue 3, April 2023, Pages 1275- 1281 <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad112>

Bilfeldt, A., Jensen, I., & Andersen, J. (red.) (2014). Rettigheder, empowerment og læring. (1 udg.) Aalborg Universitetsforlag. Serie om Lærings-, forandrings- og organisationsudviklingsprocesser/Series in Transformational Studies <http://aauforlag.dk/Shop/forside-e-boeger/rettigheder-empowerment-og-laering.aspx>

Elliott, J. (2005). *Using narrative in social research*. SAGE Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9780857020246>

RESPONSIVE: <https://responsive-europe.eu/>

RESPONSIVE, WP3: <https://responsive-europe.eu/wp3/>

Social retfærdighed – en professionel grundværdi i et fortolkningsmæssigt spændingsfelt [Peer reviewed]

Artiklen undersøger, hvordan socialrådgiverstuderende og socialrådgivere forstår social retfærdighed som professionel grundværdi og hvilke udfordringer, der opstår, når værdien skal omsættes i praksis i mødet med borgeren. Formålet er at skærpe den faglige opmærksomhed og fremme nødvendige diskussioner om social retfærdighed i både uddannelses- og praksisfeltet, så værdien ikke forbliver et abstrakt ideal.

Gina Søndergaard Lydersen

Lektor på socialrådgiveruddannelsen VIA University College i Aarhus.

Gina underviser i socialt arbejde på socialrådgiveruddannelsen, og er ansat som projektmedarbejder i Forskningscenter for social udsathed. Gina er blandt andet optaget af socialt arbejde med voksne i udsatte positioner og etiske problemstillinger i socialt arbejdes praksis.

GIL@VIA.DK

Tilde Østergaard Bredahl

Lektor på socialrådgiveruddannelsen VIA University College i Aarhus.

Tilde underviser i socialt arbejde på socialrådgiveruddannelsen og efter- og videreuddannelsen VIA. Tilde er blandt andet optaget af borgerinddragelse og praksisforskning i socialt arbejde.

TILS@VIA.DK

Udviklingen af de universelle solidarisk baserede velfærdsstater fra ca. 1960 og det sociale arbejdes nære forbindelse til velfærdsstatens opgaveløsning i Danmark har bidraget til, at det sociale arbejde har fået en central rolle i bekæmpelsen af social og strukturel ulighed og fremme af social retfærdighed (Posborg, 2022). Det er imidlertid underbelyst i dansk forskning, hvordan social retfærdighed fortolkes og omsættes i socialrådgiveres praksis, mens den internationale forskning adresserer nogle væsentlige udfordringer forbundet med at fremme social retfærdighed i praksis.

Socialrådgiverstuderende står på tærsklen til praksis, og her spiller uddannelsen en væsentlig rolle i at klæde de studerende på til at forstyrre og udfordre den praksis, de indtræder i. Hvis ikke bevidstheden om social retfærdighed grundlægges og skærpes allerede under socialrådgiveruddannelsen, risikerer praksisfeltets udfordringer at blive videreført. Artiklen præsenterer derfor en undersøgelse foretaget blandt socialrådgiverstuderende i Aarhus og socialrådgivere i praksis. Formålet var at undersøge, hvordan informanterne fortolker social retfærdighed som professionel grundværdi samt hvilke potentialer og udfordringer, de oplever i udfoldelsen heraf.

Social retfærdighed som professionens kerne

Social retfærdighed beskrives som et grundprincip i den globale definition af socialt arbejde fra International Federation of Social Work (IFSW, 2014), og det fremhæves endvidere i IFSWs uddybende kommentarer til definitionen:

”At være fortalere for og opretholde menneskerettigheder og social retfærdighed er socialt arbejdes motivation og berettigelse.” (IFSW, 2014).

Definitionen stiller dermed nogle særlige krav til professionsudøveren, som forventes aktivt at forsvare, berige og realisere de værdier og principper, der afspejles i definitionen (IFSW, 2014). Det rejser spørgsmålet: Kan socialt arbejde betegnes som professionelt, hvis ikke det bygger på professionens grundværdier? På nationalt plan tilslutter Dansk Socialrådgiverforening (DS) sig IFSWs definition og har på den baggrund udformet en professionsetik for foreningens medlemmer (Dansk Socialrådgiverforening, 2011). Social retfærdighed er én af fire grundværdier i professionsetikken og indebærer at: ”Socialrådgiveren har i kraft af sin profession et særligt ansvar for at fremme social retfærdighed, både i relation til samfundet som helhed og i forhold til den enkelte borger” (Dansk Socialrådgiverforening, 2011:8).

Dansk Socialrådgiverforening uddyber, at afledte principper af grundværdien indebærer, at professionsudøveren blandt andet har ansvar for at modvirke diskrimination, fremme værdige livsvilkår og bidrage til at ændre undertrykkende strukturelle forhold. Det understreges desuden, at professionsudøveren er forpligtet til at gøre arbejdsgivere, politikere og offentligheden opmærksomme på det, når ressourcefordeling, lovgivning og social praksis virker undertrykkende eller skadelig, og at arbejde for at skabe gode betingelser for at diskutere og opretholde de professionsetiske principper (Dansk Socialrådgiverforening, 2011). Social retfærdighed fremstår således som en professionel grundværdi, der er uløseligt forbundet med socialrådgiverprofessionens virke.

Social retfærdighed som forskningsfelt

Forskning i social retfærdighed inden for socialt arbejde er primært udviklet i England, USA og Australien, hvor forskere identificerer tre centrale udfordringer:

- 1) Mulighederne for at fremme social retfærdighed er formet af ulige magtforhold, hvilket har medført, at individorienterede forståelser af social retfærdighed har været dominerende på bekostning af strukturelle forståelser (Kam, 2014; Pritzker et al., 2021). En lignende pointe er fremført af Ejrnæs, som peger på, at individorienterede problemforståelser hos myndighedspersoner i socialt arbejdes praksis overskygger strukturelle forklaringer på sociale problemer (Ejrnæs, 2007).
- 2) Der er mange og ofte uklare definitioner af social retfærdighed, hvilket efterlader begrebet diffust og svært at anvende meningsfuldt (Taylor et al., 2017; Hawkins et al., 2001).
- 3) Social retfærdighed som faglig term anvendes sjældent, når socialarbejdere diskuterer deres arbejde. I stedet anvendes relaterede begreber som empowerment og advocacy (Taylor et al., 2017).

I en international undersøgelse (Postan-Aizik et al., 2019) identificeres tre centrale udfordringer forbundet med at omsætte social retfærdighed i praksis:

Den institutionelle udfordring hænger sammen med konteksten for socialt arbejde, hvor politikker og sprogbrug kan modarbejde socialt arbejdes værdier (Postan-Aizik et al., 2019:1653).

Den teoretiske udfordring henviser til, at forskellige teoretiske perspektiver på social retfærdighed med rod i eksempelvis liberale eller socialdemokratiske modeller vanskeliggør en fælles forståelse (Postan-Aizik et al., 2019:1654).

Den professionelle udfordring opstår som følge af, at socialt arbejde ofte udføres på individniveau, hvilket gør det vanskeligt at ændre på strukturelle vilkår, der virker hæmmende for social retfærdighed. Endelig peger undersøgelsen på, at der mangler tid til refleksion og faglige diskussioner om social retfærdighed i socialarbejderens praksis (Postan-Aizik et al., 2019:1654-1655). De empiriske fund fra den internationale forskning inspirerede os til at undersøge, om lignende udfordringer gør sig gældende i en dansk kontekst.

Social retfærdighed er underbelyst i dansk forskning

Vores indledende research indikerede, at social retfærdighed som genstandsfelt i socialt arbejde er underbelyst i dansk forskning, mens den internationale forskning adresserer nogle væsentlige udfordringer. På baggrund af de udvalgte undersøgelser (Postan-Aizik et al., 2019; Kam, 2014; Pritzker et al., 2021; Taylor et al., 2017; Hawkins et al., 2001) grupperede vi de empiriske fund i tre udfordringer, som dannede eksplorativt grundlag for vores undersøgelse:

1. At det er vanskeligt at indkredse en entydig forståelse af social retfærdighed og som følge heraf, hvornår vi fremmer social retfærdighed.
2. At det sociale arbejde i velfærdsinstitutionerne ofte finder sted på individniveau, og at problemforståelser og løsningsmodeller typisk ikke retter sig mod ændring af strukturelle forhold.
3. At social retfærdighed ikke adresseres eksplicit i faglige diskussioner, der vedrører socialt arbejde.

Vores forskningsspørgsmål lød som følgende:

Hvordan fortolker socialrådgiverstuderende og socialrådgivere social retfærdighed som professionel grundværdi, og hvordan opleves potentialer og udfordringer forbundet med at omsætte værdien i praksis?

Udover at bidrage med viden om en underbelyst tematik var formålet at engagere vores socialrådgiverstuderende i refleksioner og diskussioner over aspekter af professionsudøvelsen, som de kan bære med ind i deres kommende praksis. I de indledende faser af vores undersøgelse blev vi opmærksomme på en metodisk udfordring, der knyttede sig til, hvordan vi overhovedet kunne få greb om de studerendes fortolkninger af social retfærdighed? Hvilke forudsætninger har de studerende for at kunne sætte ord på og afgrænse, hvad social retfærdighed er? Det gjorde os nysgerrige på, hvordan de studerende møder social retfærdighed som tematik på uddannelsen. For at afklare dette foretog vi en dokumentanalyse af socialrådgiveruddannelsens nationale bekendtgørelse, den lokale studieordning samt undervisningsplaner og modulbeskrivelser for uddannelsen i Aarhus.

Dokumentanalysen viste, at social retfærdighed ikke adresseres eksplicit, men kan ligge implicit under andre tematikker som etik, værdier eller håndtering af modsatrettede hensyn (BEK nr. 766 af 24/06/2011). Dette rejste et nyt spørgsmål hos os: Kan vi overhovedet være sikre på, at

socialrådgiverstuderende er optaget af social retfærdighed? For at håndtere disse udfordringer valgte vi at opdele vores undersøgelse i to delundersøgelser:

1. En surveyundersøgelse blandt socialrådgiverstuderende på tværs af to respondentgrupper – studerende uden praksiserfaring og studerende, der har gennemført praktik. Dette gav mulighed for at opdage, om der var overordnede forskelle i fortolkning af social retfærdighed mellem de to grupper.
2. Surveyen blev gennemført med 149 respondenter i foråret og efteråret 2022, og formålet var at undersøge:
 - Om de studerende betragter det som en faglig forpligtelse at fremme social retfærdighed
 - Hvilke teoretiske forståelser af social retfærdighed de trækker på
 - Om social retfærdighed fremstår som en tydelig og central tematik i uddannelsen
 - Fundene i surveyen dannede endvidere grundlag for udvikling af interviewredskaber og interviewguide til delundersøgelse 2.
3. En efterfølgende kvalitativ undersøgelse bestående af 3 fokusgruppeinterviews med i alt 8 studerende efter deres praktik og et fokusgruppeinterview med 2 socialrådgivere fra en beskæftigelsesforvaltning, der arbejder med aktivitetsparate borgere. Undersøgelsen blev gennemført i efteråret 2023.

Vores undersøgelse giver ikke anledning til, at vi kan drage generelle konklusioner om fortolkninger af social retfærdighed blandt socialrådgiverstuderende. Det skyldes variationer i studieordninger, undervisning og litteratur på tværs af uddannelsesudbud, samt at der er forskel på de praksiskontekster, hvor de studerende har været i praktik.

Vi foretog et fokusgruppeinterview med to uddannede socialrådgivere i en myndighedsfunktion inden for job og uddannelse. Formålet var ikke at opnå repræsentativ viden om praksisfeltet, men at indhente indikative indblik i, hvordan værdien social retfærdighed fortolkes og håndteres i en konkret myndighedskontekst. Interviewene bidrager med eksempler, der kan belyse mulige tendenser i praksis, og som dermed gør det muligt at supplere de studerendes udsagn med en erfaringsbåret praksisforståelse. Dette giver et udgangspunkt for at udforske, om nogle af de udfordringer, der beskrives i international forskning, også kan spores i en dansk myndighedskontekst.

En central forpligtelse med uklare grænser

Surveyen kombinerede kvantitative spørgsmål med muligheden for uddybende kommentarer. 92,6 procent af de studerende angav, at socialrådgivere i høj grad eller meget høj grad er forpligtet til at fremme social retfærdighed, hvilket var højest mulige scorer.

To analytiske spor fremkom i de studerendes fortolkninger af social retfærdighed. Det første spor knytter an til socialrådgiverens kompetencer og ageren i mødet med borgeren på individniveau; herunder en ligeværdig, anerkendende, og ikke-diskriminerende praksis. Det andet spor bevæger sig på samfunds niveau og fokuserer på universelle rettigheder, solidaritet og velfærdsstatens ansvar for at tildele kompenserende ydelser og indsatser til borgere med behov. Derudover viste surveyen, at de studerende tilskriver konteksten stor betydning og angav NGO'er og

udførerled som arbejdsområder med større mulighed for at fremme social retfærdighed, mens de ser flere barrierer for dette inden for myndighedsområdet.

Informanternes udsagn peger på et paradoks, hvor velfærdsinstitutioner både kan betragtes som fremmende og begrænsende for social retfærdighed. I de uddybende kommentarer i surveyen fremgik det, at de studerende oplever social retfærdighed som et vanskeligt begreb at afgrænse, hvilket også blev afspejlet i variationen i begreber, de associerede det med. Endelig viste surveyen, at de studerende ikke oplever, at social retfærdighed adresseres eksplicit i undervisningen, men ligger implicit i andre temaer. Vi fandt ingen væsentlige forskelle i fortolkningen af social retfærdighed mellem studerende, der endnu ikke har været i praktik og studerende, der har gennemført et praktikforløb. På baggrund af fundene fra delundersøgelse 1, udviklede vi interviewredskaber til delundersøgelse 2.

Social retfærdighed mellem frihed og ansvar

For at søge indsigt i informanternes forståelse af social retfærdighed blev fokusgrupperne i delundersøgelse 2 præsenteret for fem udsagn baseret på både liberale og socialdemokratiske perspektiver. Nogle fremhævede statens ansvar for at sikre lige muligheder gennem kompenserende ydelser, mens andre betonedes individets ret til autonomi og frie valg. Vi bad fokusgrupperne diskutere og rangere udsagnene ud fra, hvad der mest beskriver, hvad social retfærdighed indebærer. Vi fandt ingen signifikante forskelle i rangeringen på tværs af fokusgrupperne uagtet, hvor de studerende havde været i praktik. Gennem informanternes rangeringer og diskussioner træder en dobbelt forståelse frem i empirien, som vægter både statens forpligtelse til at sikre lige muligheder og individets ret til at leve i overensstemmelse med egne værdier. Denne forståelse afspejler Nussbaums kapabilitetsteori, hvor social retfærdighed handler om individets faktiske mulighed for at udøve autonomi og vælge det gode liv. I *Capabilities and Social Justice* (2002) bruger Nussbaum kvinder som et eksempel på sammenhængen mellem kapabiliteter og social retfærdighed.

Nussbaum spørger her:

“What is she actually able to do or be?” (Nussbaum, 2002:123).

Social retfærdighed bliver således ikke alene et spørgsmål om individets vilje og ressourcer, men også et spørgsmål om den enkeltes mulighed for at gøre brug af sin autonomi og vælge: Hvad er det gode liv for mig? I denne udlægning bevæger Nussbaum sig inden for en liberalpolitisk tradition (Helseth, 2018:192).

I fokusgruppernes diskussioner træder en sammensat forståelse af social retfærdighed imidlertid frem, idet de vægter både individets autonomi og samtidig statens ansvar for en solidarisk og behovsbestemt omfordeling og sikring af en vis levestandard for alle. En informant udtrykker det således:

“Det handler om at placere ressourcerne der, hvor der er brug for dem og sikre, at vi alle kan leve nogenlunde godt; både ift. køn og økonomi...”

Udsagnet kan forstås i lyset af Nussbaums kapabilitetsteori, som forpligter staten til at fastlægge et minimumsniveau i relation til en række centrale kapabiliteter og sikre, at det er muligt for alle borgere at nå dette niveau (Nussbaum, 2021:14). I dette tilfælde peger informantens udsagn især på kapabiliteten kontrol over egne omgivelser, fx i form af muligheden for meningsfuld beskæftigelse. Andre informanter fremfører, at social retfærdighed indebærer, at de svageste og

mest udsatte borgere får det, de har brug for, og at socialrådgivere har en åbenhed over for en mangfoldighed af levemåder. Her træder en mere strukturel og kollektiv forståelse af social retfærdighed frem i disse udsagn, som vi blandt andet finder i Frasers observans af social retfærdighed. Fraser skelner mellem socioøkonomisk og kulturel eller symbolsk uretfærdighed (Fraser, 2008:63-64). Hvis vi vil undersøge, om et givent samfund kan siges at fremme social retfærdighed, må vi ifølge Fraser dels rette blikket mod de institutionaliserede kulturelle normer, der bidrager til at opretholde den kulturelle uretfærdighed, og dels mod den socioøkonomiske uretfærdighed, som er rodfastet i samfundets politiske og økonomiske strukturer (Fraser, 2008:58-65).

Begge former for uretfærdighed forhindrer systematisk bestemte grupper i at deltage på lige vilkår i samfundet. For at fremme social retfærdighed, må velfærdsinstitutionerne modvirke begge former for ulighed, og her er omfordeling af ressourcer central, og dermed statens forpligtelse over for individet. (Helseth, 2018:190). Dermed forenes altså elementer af både Nussbaums og Frasers retfærdighedstænkning i en sammensat forståelse hos informanterne.

Desuden fremhæver informanterne både retten til universelle ydelser som central for social retfærdighed og samtidig individets forpligtelse til at bidrage til fællesskabet. Dette skaber et spændingsfelt mellem frihed og ansvar, hvor statens omfordelingsansvar må balanceres mod den enkeltes pligt til at bidrage. Dermed peger informanternes udsagn på en kompleks forståelse af social retfærdighed, som rummer modsatrettede perspektiver på statens rolle. En informant udtrykker det på følgende måde:

“Det er endda udfordret af, at det er et fluffy begreb. Det kan fortolkes på mange måder og ses fra mange perspektiver. Også politisk tænkning. Og de politiske konfliktlinjer”.

Formålet med vores undersøgelse var ikke at fastlægge en bestemt definition af social retfærdighed, men at udfolde, hvordan forskellige perspektiver sameksisterer i fortolkningerne af social retfærdighed. Denne kompleksitet afspejler den teoretiske udfordring, som Postan-Aizik et al. (2019:1654) peger på: At forskellige perspektiver på social retfærdighed kan føre til, at potentielle spændinger og modsætninger kan opstå i bestræbelserne på at bestemme, hvad social retfærdighed er, og hvordan det fremmes.

Social retfærdighed på systemets præmisser

Det leder os videre til at undersøge udfordringen ved, at socialt arbejde i velfærdsinstitutionerne primært udføres på individniveau, mens social retfærdighed ofte forudsætter strukturelle forandringer. Det afspejler det, som Postan-Aizik et al. (2019) betegner som henholdsvis den professionelle og den institutionelle udfordring forbundet med at fremme social retfærdighed. Den institutionelle udfordring vedrører, at konteksten for det sociale arbejde kan være formet af politiske og administrative logikker, som ikke nødvendigvis er i tråd med professionens værdier (Postan-Aizik et al., 2019:1653). Den professionelle udfordring handler om vanskeligheder ved at forbinde mikro- og makroniveauer for intervention i det sociale arbejdes praksis (Postan-Aizik et al., 2019:1654-1655). I vores fokusgruppeinterviews søgte vi indsigte i disse tre udfordringer ved at bevæge os fra interviewpersonernes overordnede forståelser af social retfærdighed til at undersøge fortolkninger af social retfærdighed på praksisniveau.

Konkret bad vi vores informanter færdiggøre henholdsvis udsagnene: *"Jeg fremmer social retfærdighed, når..."* og *"den sociale retfærdighed udfordres, når..."*. I fokusgruppeinterviewene med de studerende introducerede vi en case omhandlende en borger i risiko for hjemløshed og bad de studerende diskutere, om de ville sanktionere borgeren ved manglende fremmøde til aftaler. I fokusgruppeinterviewet med socialrådgiverne bad vi dem i stedet give konkrete eksempler på dilemmaer fra egen praksis. Både studerende og socialrådgiverne fremhævede, at social retfærdighed handler om at sikre lige muligheder og rettigheder, og at fordelingspolitik spiller en afgørende rolle i det henseende. En studerende illustrerer dette med en metafor:

"Har du set billedet på Facebook, hvor to mænd står foran en mur, de skal over? Den ene har allerede nogle sten at stå på og er lige ved at komme op over muren. Og hvis vi fordeler goderne lige mellem de to, så kommer ham, der ikke har sten i forvejen, aldrig op og får lov til at se ud over muren".

En anden studerende tilføjer, at det ikke handler om, at alle skal have samme ydelser, men at ressourcerne skal placeres, hvor der er behov. Der er samtidig bred enighed blandt informanterne om, at fordelingsmodellen bygger på en dobbelt fordring: Staten skal sikre muligheder for, at alle kan bidrage, men samtidig har den enkelte også en forpligtelse til at yde sit til fællesskabet. En studerende siger:

"Hele fleksjobordningen fremmer social retfærdighed, fordi folk får mulighed for at være på arbejdsmarkedet med de ressourcer, man har".

Samtidig problematiseres det, hvis der opstår tvang:

"Der, hvor det så kan diskuteres er, når der måske også er tvang forbundet med det".

Flere informanter peger på, at social retfærdighed forudsætter, at alle bidrager efter evne: *"Vi kan ende med mange borgere, der bare lever på overførselsindkomst, og det er ikke social retfærdighed for samfundet og fremmer ikke lighed".*

En studerende tilføjer med reference til casen:

"Det med ikke at deltage bliver en glidebane. Her kommer værdierne på individ- og samfundsniveau i konflikt".

Den professionelle udfordring bliver særlig tydelig i interviewet med socialrådgiverne, hvor de peger på, at kravet om at bidrage til samfundet kan være urealistisk for nogle borgere. En socialrådgiver udtrykker det således:

"Vi møder så mange unge, der er blevet mødt med umulige krav. Vi forsøger at sætte nogle rammer, så de unge kan realisere sig selv".

Den anden socialrådgiver tilføjer:

"Vi har udadtil et godt system og samfund. Men vi har alligevel nogle grupper, der står uden for, fordi der er nogle, der ikke kan passes ind i de muligheder, der er".

Både studerende og socialrådgivere fremhæver, at lige rettigheder ikke nødvendigvis fører til lige muligheder. En studerende fortæller med reference til sin praktik, at det var lettest at fremme social retfærdighed for dem, der havde et godt netværk. Socialrådgiverne taler om ressourcestærke familier:

"På papiret kan alle gå ned og tilmelde sig en uddannelse. Men folk, der kommer fra familier med støtte, eksempelvis hvor forældre har høje uddannelser, har nemmere ved at klare sig godt".

Der var enighed blandt informanterne om, at universelle rettigheder ikke udligner forskelle i individers udgangspunkter, og at pres fra et ressourcestærkt netværk kan føre til opprioritering af visse sager. Socialrådgiverne peger på, at alene det, at have en sag i jobcentret, kan være stigmatiserende og dermed begrænse borgerens deltagelsesmuligheder, hvilket skaber en udfordring i forhold til den dobbelte fordring om både rettigheder og ansvar.

Som nævnt indledningsvis i artiklen skal professionsudøveren modvirke diskrimination og forskelsbehandling og bidrage til at ændre strukturelle forhold, der er med til at udstøde og stemple borgere (Dansk Socialrådgiverforening, 2011). Da vi bad informanterne om at færdiggøre udsagnet ”Jeg fremmer social retfærdighed, når...”, var der imidlertid alene fokus på individniveauet og nærmere bestemt socialrådgiverens ansvar og kompetencer i mødet med borgeren. De studerendes svar faldt overordnet i to hovedspor: ét med fokus på retssikkerhed; herunder inddragelse, ligebehandling og valgmuligheder, og ét med fokus på relationelle kompetencer som at møde borgeren med respekt og støtte dem i at se egne ressourcer. De studerende peger på forskellige strategier, når lovgivningen spænder ben for social retfærdighed. Strategierne spænder fra at forsøge at finde et hul i reglerne, vejlede borgeren om klagemuligheder eller selv erklære sig uenig i en afgørelse. Flere informanter taler om at gå en ekstra mil i en sag, men problematiserer samtidig, at det kan udfordre princippet om ligebehandling.

Samme dilemma træder frem i interviewet med socialrådgiverne. De peger på, at lovgivningen både kan være en nødvendig ramme for retssikkerhed og ligebehandling og en barriere for at fremme social retfærdighed. Én socialrådgiver siger:

”Jeg forsøger at stå fast i, at alle har ret til de tilbud, loven foreskriver. Det kan også være at sige nej til borgere, der ikke er berettiget”.

I forlængelse heraf tilføjer socialrådgiverne, at hensynet om ensartet behandling kan begrænse muligheden for at imødekomme de individuelle behov, som kan fremme social retfærdighed for den enkelte. Socialrådgiverne fremhæver kompenserende ydelser og behovsorientering som centralt for at fremme social retfærdighed, men problematiserer ikke de strukturelle forhold bag uligheden. I stedet peger de på at justere egen forståelse af borgerens livssituation:

”Nogle gange er der også noget med at øve sig i, at det vi tænker er et godt liv, ikke er det for alle, og at der er nogle, der kommer med nogle helt andre forudsætninger”.

Informanternes udsagn viser, at der ikke søges mod at ændre strukturelle forhold bag ulighed. Fokus er på, hvordan det handlingsmæssige råderum anvendes i mødet med borger inden for de givne organisatoriske rammer. Svensson et al fremhæver med henvisning til Lundquist (1998) 4 forskellige måder, som de professionelle kan forholde sig til dilemmaer i arbejdet:

1. De kan følge organisationens regler uden diskussion
2. Arbejde for forandring indefra ved at påtale problemet over for ledelse og kolleger
3. Arbejde for forandring udefra gennem opinionsdannelse eller offentlig debat
4. Omgå problemet ved at finde en løsning ”ved siden af” reglerne uden at påtale det (Svensson et al., 2009:20).

Interviewpersonernes udsagn fordeler sig på de to første strategier. Flere peger på, at der kan være dilemmaer forbundet med at følge reglerne, fordi de kan udfordre social retfærdighed for nogle grupper eller individer. Samtidig er det problematisk at omgå reglerne, da det kan føre til uens behandling. Når en studerende udtaler: *”Jeg kunne godt finde på at sige, at jeg var uenig i en*

afgørelse”, svarer det til Lundquists strategi om at arbejde for forandring indefra. Vi har ingen udsagn fra hverken studerende eller socialrådgivere, der vedrører at fremme social retfærdighed ved at arbejde for forandring udefra ved eksempelvis at gøre arbejdsgivere, politikere, myndigheder og offentligheden opmærksom på, når ressourcefordeling, lovgivning og social praksis virker undertrykkende, uforsvarlig eller skadelig (Dansk Socialrådgiverforening, 2011).

Dette står i kontrast til, at deres fortolkning af social retfærdighed i høj grad fremhæver strukturelle betingelser. Da informanterne bliver bedt om at færdiggøre udsagnet ”Den sociale retfærdighed udfordres, når...” peger begge informantgrupper på, at organisatoriske rammer, ressourcemangel og lovgivning skaber krydspres, som kan resultere i dårligere sagsbehandling med overskredne tidsfrister eller brug af afværgemekanismer til at håndtere presset. Socialrådgiverne peger på to former for pres; dels presset fra ressourcestærke forældre, som kan føre til en opprioritering af disse sager på bekostning af andre. Og dels den anden type pres, der kommer af topstyring og dokumentationskrav, som kan medføre creaming af sager, hvor det er lettest at nå målene. Lipskys teori om frontmedarbejderens håndtering af krydspres og anvendelse af afværgemekanismer (Christensen, 2021) kommer tydeligt til udtryk i informanternes udsagn i den forbindelse. Informanterne nævner borgere med sprogvanskeligheder som eksempel på sager, der nedprioriteres, fordi det tager længere tid at nå målene.

En studerende siger:

”Når tingene går galt, så bliver det tit vendt til, at det er borgeren, der ikke samarbejder...altså det bliver individualiseret”.

Her træder Postan-Aiziks institutionelle udfordring særligt tydeligt frem i informanternes udsagn. I *At skabe en klient* (Järvinen & Mik-Meyer, 2003) påpeges netop tendensen til individualisering af institutionelt forankrede paradokser og dilemmaer. Forfatterne peger på et skifte i socialt arbejde fra en strukturel orientering mod fattigdom, levekår og marginalisering, som prægede 1980’erne, til en individualiseret ansvarliggørelse, hvor borgeren selv bliver omdrejningspunktet for forandringsarbejdet. Ansvarliggørelsen forudsætter, at borgeren er indstillet på personlig forandring i overensstemmelse med socialt arbejdes målsætninger og organisationens forandringsmodeller (Järvinen & Mik-Meyer, 2003:12). Dermed bliver borgerens livsførelse – snarere end livsbetingelser – centrum for forandringsarbejdet. Det er borgerens problemforståelser og målsætninger, der granskes, og uenighed tolkes som manglende selverkendelse, motivation eller ansvarstagning (Järvinen & Mik-Meyer, 2003:20). I *At skabe en professionel* peger samme forfattere på den dobbelte målsætning om at styrke både borgerens ansvar og autonomi, hvilket skaber en balancegang mellem frihed og ansvar, mellem selvbestemmelse og kontrol. Borgerens autonomi er uproblematisk, så længe den forvaltes ”ansvarligt” – men denne vurdering sker på systemets præmisser (Järvinen & Mik-Meyer, 2012:22–23). Denne dobbelthed genfindes i informanternes udsagn i forbindelse med casen om borgeren i risiko for hjemløshed. Her udtrykker de studerende tvivl om rimeligheden af kravene til borgeren, men tilføjer samtidig, at det er en glidebane, hvis borgeren ikke deltager i samtalerne. Forandringsarbejdet rettes således mod borgerens formåen og livsførelse, og ikke mod strukturelle forhold eller systemets krav. Det kommer til udtryk i udsagn, hvor borgeren skal hjælpes til at realisere sig selv, kobles til kravet om at bidrage:

”Social retfærdighed er også at hjælpe borgere til at komme et sted hen med sig selv og få øje på ”hvad jeg kan” og ”at komme ud ad døren kan være en succesoplevelse”.

Postan-Aiziks professionelle og institutionelle udfordring afspejles i informanternes udsagn, idet de peger på strukturelle forhold, som udfordrer social retfærdighed, mens deres udsagn om, hvornår de fremmer social retfærdighed, retter sig mod mikroniveauet; enten gennem håndtering af krydspres i mødet med borgeren eller ved at tilpasse ansvarliggørelsen til borgerens formåen. Der er ingen udsagn, der peger på krav om strukturel forandring eller eksplicit adresserer institutionelle paradokser. I stedet bliver det et spørgsmål om socialrådgiverens ageren ”inden for rammerne”, hvilket afspejler en systemvedligeholdende frem for systemforandrende logik. Det er væsentligt at understrege, at denne pointe ikke fremføres af informanterne selv, men er et analytisk fund, der fremtræder i sammenligningen mellem deres forståelser af social retfærdighed og deres beskrivelser af, hvordan de fremmer social retfærdighed i praksis.

Diskussioner om social retfærdighed er fraværende

Vores undersøgelse viser, at de udfordringer, som international forskning peger på, også afspejles i vores undersøgelse. Ét fund træder særligt frem: Informanterne fremhæver i deres overordnede forståelse, at social retfærdighed forudsætter statsligt ansvar og strukturelle betingelser for lige deltagelse og adgang til rettigheder. Men når informanterne beskriver, hvordan de selv fremmer social retfærdighed, forbliver deres eksempler på individniveau. Dermed opstår et spænd mellem deres makroorienterede forståelse af social retfærdighed, hvor de fremhæver statens forpligtelse over for individet, og deres mikroorienterede praksis rettet mod borgerens ansvar og socialrådgiverens anvendelse af det handlingsmæssige råderum inden for de organisatoriske rammer. Det peger på både professionelle og institutionelle spændinger, som manifesterer sig i dilemmaer i bestræbelserne på at fremme social retfærdighed i mødet med borgeren. Dette fund er måske særligt interessant i en dansk kontekst, hvor socialt arbejde ofte er forankret i offentlige velfærdsinstitutioner. Her viser vores undersøgelse, at institutionelle paradokser kan medføre, at der fokuseres på ansvarliggørelse af borgeren, og at dette sker på systemets præmisser. Det viser sig som en tendens, der går på tværs af de forskellige institutionelle kontekster, som vores informanternes praksiserfaringer er forankret i, med det forbehold, at vi alene har foretaget interviews med socialrådgivere fra én myndighedskontekst. Det kunne derfor i forlængelse af vores undersøgelse være interessant at foretage en større eksplorativ undersøgelse af, hvordan social retfærdighed som professionel grundværdi fortolkes og håndteres af socialrådgivere i forskellige organisatoriske kontekster.

Endelig viser undersøgelsen, at diskussioner om social retfærdighed er fraværende og sjældent adresseres eksplicit – hverken på socialrådgiveruddannelsen eller i praksis. Hvis social retfærdighed skal omsættes fra grundværdi til konkret praksis, er det nødvendigt allerede på socialrådgiveruddannelsen at skærpe opmærksomheden på de udfordringer, der er forbundet hermed og understøtte et styrket fagligt rum for at diskutere social retfærdighed som professionel grundværdi.

Referencer

- Christensen, A. B. (2021) *Socialrådgivere i frontlinjen - En introduktion til street level-bureaucracy i socialt arbejde*, Hans Reitzels Forlag
- Ejrnæs, M., Gabrielsen, G., Nørrung, P. (2007) *Social opdrift – social arv*, 2. udg., Akademisk Forlag
- Fraser, N. (2008) Fra omfordeling til anerkendelse? – retfærdighedens dilemma i en 'postsocialistisk' tidsalder. I: M.H. Jacobsen & R. Willig (2008) *Anerkendelsespolitik*, Syddansk Universitetsforlag
- Hawkins, L., Fook, J., Ryan, M. (2001). Social Workers' Use of the Language of Social Justice, i: *British Journal of Social Work* (2001), (no. 31), p. 1–13.
- Helseth, H. (2018) Å føle i offentligheten – en diskusjon av Nancy Frasers offentlighetsidealer, i: *Tidsskrift for Kønnsforskning*, Årgang 42, (nr. 3/2018) s. 184–195
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003) *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde*, Hans Reitzels Forlag
- Kam, P.K. (2014) Back to the 'social' of social work: Reviving the social work profession's contribution to the promotion of social justice. I: *International Social Work*, Vol. 57 (Issue 6), (2014) p. 723-740, Sage Journals.
- Mik-Meyer, N. og Järvinen, M. (2012): *At skabe en professionel*, 1. udgave, Hans Reitzels Forlag
- Nussbaum, M. C. (2002) Capabilities and Social Justice, i: *International Studies Association*, vol 4, (Issue 2) (Summer 2002) P. 123–135.
- Nussbaum, M. C. (2021) *At skabe kapabiliteter – hen mod et retfærdigt samfund*, Forlaget Mindspace
- Postan-Aizik, D., Shdaimah, S., C., Strier R. (2019) Positioning Social Justice: Reclaiming Social Work's Organising Value, i: *British Journal of Social Work* (no. 50) (2020) p.1652-1668
- Posborg, R., Nørrelykke, H. og Antczak, H. (2022) *Socialrådgivning og socialt arbejde – en grundbog*, 4. udg., Hans Reitzels Forlag
- Pritzker, S., Lozano, A. Political Justice: A Social Work Imperative i: *National Association of Social Workers*, Vol. 66 (Issue 1) (January 2021) p. 70–72 <https://academic.oup.com/sw/article/66/1/70/6086024>
- Svensson, Kerstin m.fl. (2009) *Handlingsmæssigt råderum i socialt arbejde*, 1. udg., Akademisk Forlag
- Taylor, S., Vreugdenhil, A., Schneiders, M. (2017) Justice as Concept and Practice in Australian Social Work: An Analysis of Norma Parker Addresses, 1969–2008 i: *Australian Social Work*, Vol. 70, (No. S1) (2017) p. 46–68 <https://doi.org/10.1080/0312407X.2014.973554>
- Andre kilder
- Dansk Socialrådgiverforening (2011) *Professionsetik*: <https://socialraadgiverne.dk/wp-content/uploads/2017/05/2011-Professionsetik.pdf>
- International Federation of Social Workers (2014) *Global Definition of Social Work* <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som socialrådgiver (BEK nr 766 af 24/06/2011) <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2011/766>

Er der mening med målingerne? Hvordan fidelitetsmålinger opleves af praktikere i Individuelt Planlagt job med Støtte [Peer reviewed]

Individuelt Planlagt job med Støtte (IPS) er de seneste ti år blevet udbredt til de fleste af landets kommuner og psykiatrien. Samtidig er man ophørt med at følge op på, om indsatsen udføres, som den er tiltænkt i manualen, fordi omkostningerne ved fidelitetsmålinger er store, og de fagprofessionelle ikke altid oplever dem som anvendelige i en lokal kontekst. I denne artikel forsøger vi at forstå baggrunden for, at fidelitetsmålingerne ikke altid opleves som meningsfulde – og vi reflekterer over, hvordan målingerne kan gøres mere anvendelige i praksis.

Claus Brygger Jacobi

Antropolog, ph.d. og lektor på socialrådgiveruddannelsen ved Professionshøjskolen Absalon. Han har gennem 20 år arbejdet med, udviklet og forsket i beskæftigelsesindsatser for udsatte ledige. De seneste fem år har han specielt haft fokus på at undersøge og udvikle Individuelt Planlagt job med Støtte (IPS) til at fungere bedre blandt danske fagprofessionelle – herunder socialrådgivere.

caja@pha.dk

Thomas Nordahl Christensen

Kandidat i socialt arbejde og ph.d. i psykiatri. Har gennem sin forskning haft fokus på inklusion af borgere med sindslidelser og har været involveret i en række projekter og udvikling af indsatser, der har haft beskæftigelse som overordnet mål. Han har bl.a. spillet en central rolle i udviklingen og tilpasningen af Individuelt Planlagt job med Støtte (IPS) til en dansk kontekst, herunder gennemførelse af et klinisk randomiseret forsøg til evaluering af indsatsens effekter. Derudover har han arbejdet systematisk med implementering og national skalering af IPS i kommunalt og regionalt regi.

Thomas.03.christensen@regionh.dk

IPS er en evidensbaseret beskæftigelsesindsats, som er rettet mod ledige med psykiske lidelser. Indsatsen følger en manual baseret på otte principper, som blandt andet anviser, at en IPS-konsulent skal støtte den ledige til at opnå ordinære timer på baggrund af den lediges egne ønsker og behov og i tæt koordinering med den psykiatriske behandling (Drake et al., 2012; Swanson et al., 2013).

Fidelitet benyttes ofte som begreb for at måle, i hvilken grad evidensbaseret praksis er implementeret efter nogle specifikke standarder, som er beskrevet i en manual (Bond & Drake, 2020, p. 874; Carroll et al., 2007, p. 1; Gearing et al., 2011). Fidelitetsmålinger har den fordel, at man kan følge med i implementeringsgraden og arbejde aktivt med at fjerne barrierer for implementering løbende, samt at målingerne i sig selv kan få praktikere til at agere mere metodetro (Stuczynski & Kimmich, 2010, pp. 420–421).

IPS-indsatsen har siden de første studier i USA i slutningen af halvfemserne været understøttet af fidelitetsmålinger, som har vist, at der er sammenhæng mellem modeltrofasthed og antallet af deltagere, der opnår lønnet beskæftigelse. Det har understøttet IPS' status som evidensbaseret praksis og udbredelse fra USA til en lang række lande i Europa herunder Danmark (T. N. Christensen et al., 2019; Drake et al., 2012).

Fidelitetsmålinger af IPS-indsatser har – som med andre evidensbaserede praksisser – haft en udvikling henimod at udvide de otte principper til flere detaljerede proceskrav i takt med metodens afprøvning og udbredelse. Det er således blevet normen, at man følger op på IPS-indsatsen gennem 15 eller 25 konkrete proceskrav (items,) som vurderes fra en skala fra 1-5 (Becker et al., 2019; Bond et al., 2011, 2012; Bond & Drake, 2020; Drake et al., 2012).

I mange lande benyttes fidelitetsmålinger fortsat til at sikre, at IPS-indsatsen følger manualen (Bond & Drake, 2020, p. 875), men i Danmark er man ikke fortsat med at lave fidelitetsmålinger, efter at indsatsen er overgået fra en fondsstøttet forskningsindsats til kommunal og regional drift. Dette kan forklares ved, at det er ressource- og tidskrævende, men også ved, at kommunerne og psykiatrien ikke finder målingerne anvendelige nok. Det er således et problem, at IPS-indsatsen i takt med, at den bliver stadig mere udbredt, risikerer at blive mindre metodetro (Ifølge IPS-ambassadørkorpset har 2 ud af 3 kommuner en IPS-indsats, og alle kommuner har en IPS-indsats til unge gennem Ungeløftet).

I denne artikel vil vi derfor prøve at forstå, hvilke forklaringer der kan være, når målingerne ikke giver mening for dem, som skal udføre indsatsen i den lokale praksis. Artiklen bygger på interviews med 17 fagprofessionelle og ledere, som har været med til at implementere IPS-indsatsen i 2 kommuner. I første afsnit præsenteres den analytiske ramme om sammenhængen mellem fidelitetsmålinger, lokale tilpasninger og fagprofessionel dømmekraft. I andet afsnit beskrives konteksten for undersøgelsen samt datagrundlaget og metoden. Derefter analyseres, hvordan fidelitetsmålingerne opleves af praktikerne, og det diskuteres, hvorfor målingerne ikke altid opfattes som anvendelige. Sidste afsnit er en konklusion, hvor der reflekteres over, hvordan målingerne kunne gøres anderledes.

Fidelitet, lokal tilpasning og fagprofessionel dømmekraft

Fidelitetsmålinger af IPS giver rum for en vis fleksibilitet for lokal tilpasning og fagprofessionel dømmekraft, fordi fideliteten vurderes inden for et spænd i den samlede score. En samlet score på 65 eller derover på 15-skalaen (man kan maksimum opnå 75 point) anses fx som en god fidelitet, det vil sige vurderes at have de bedst mulige positive jobeffekter (Bond et al., 2011, p. 126).

Fidelitetsmålingerne lader da heller ikke til at underminere fleksibiliteten i støtten og indsatsen overfor den enkelte ledige, hvilket dog også er et af principperne i manualen (Bakkeli, 2023; Jacobi, 2024). Der er til gengæld tegn på, at fidelitetsmålingerne kan udfordre den lokale tilpasning og fagprofessionelles dømmekraft på andre måder.

Et af problemerne lader til at være, at forskerne/evaluatorerne anskuer en lav score som dårlig implementering fremfor en nødvendig og måske gavnlige lokal tilpasning (Durlak & DuPre, 2008, p. 341). Flere forskere anbefaler derfor, at forskere/evaluatorer indtænker lokale tilpasninger som en del af implementeringsmodellen og ikke anser fidelitet og lokal tilpasning som et enten/eller. Dette kunne fx opnås, hvis man havde evidens for (job)effekterne af hvert enkelt item og derved kunne

prioritere mere lokalt (Bakkeli & Breit, 2022, p. 89; Durlak & DuPre, 2008, pp. 341–342; Toomey et al., 2020, pp. 143–144). Det løser dog ikke umiddelbart problemerne med, at forskning også viser, at lokale praktikere opfatter nogle af fidelitetsmålinger som rigide og ikke forstår meningen med dem (Adams et al., 2023, pp. 652–653; Vukadin et al., 2021, p. 7). Et dansk studie viser fx, at kommunerne, når de overgår fra forskningsbaseret forsøgsindsats til selvfinansieret drift, fastholder troen på metodens brede principper, men begynder at problematisere nogle af de snævre proceskrav, som fidelitetsmålingerne opstiller, samt udviser modstand mod hele ideen om fidelitetsmålinger (Weber, 2025, pp. 141–178).

Det samme opleves i andre typer interventioner med standardiserede, evidensbaserede indsatser og kan muligvis forklares ved: “... *a tension between a research need for specificity and a practice demand for something that is feasible.*” (Stuczynski og Kimmich, 2010, pp. 420). Det kan muligvis også forklares ved, at fidelitetsmålingerne bygger på et perspektiv på vidensproduktion, som rangerer studier ud fra et evidenshierarki, hvor de randomiserede kontrollerede forsøg anses som guldstandarden og professionelles vurderinger og brugertilfredshedsundersøgelser er placeret nederst (Hansen, 2014). Sådan et perspektiv kan være godt for systematiske reviews, men værdisætter ikke lokale tilpasninger og fagprofessionel dømmekraft positivt.

I denne artikel vil vi i stedet for anlægge et andet analytisk perspektiv, hvor evidensbaserede standarder både kan stå i modsætning til lokale praksis, men også kan være et afsæt for forhandling og videreudvikling af nye lokale praksisser (Bakkeli & Breit, 2022; Bonfils, 2022; Skillmark & Oscarsson, 2020; Sletten & Bjørkquist, 2021; Sletten & Ellingsen, 2020). Sletten og Bjørkquist (2021) peger på, at fagprofessionelle ikke er passive modtagere af standardiserede indsatser, men: “... *may critically reflect on, modify or even reject the guidelines of the tools.*” (Sletten & Ellingsen, 2020, p. 750). Fagprofessionelles dømmekraft (diskretion) kan således både blive udfordret af evidensbaserede standarder, men kan også være afsættet for at modificere eller erstatte standarder og retningslinjer med anden professionel praksis og ekspertise. Hvordan dette sker, vil afhænge af karakteren af standarderne (og om de forventes efterfulgt slavisk,) og den institutionelle kontekst, som standarderne implementeres i.

Sletten og Bjørkquist (2021) peger på, at implementeringen kan ske ved at undergrave, skabe eller opretholde institutioner. Standardiserede redskaber kan undergrave eksisterende institutioner ved, at de evidensbaserede standarder sættes i modsætning til den eksisterende fagprofessionelle dømmekraft og praksis. Der kan dog også ske en skabelse af institutioner gennem en gennemgribende forandring, hvor: “... *frontline professionals and managers engage in reconstructing rules or changing categorisations within the meaning system. The latter includes theorising through the naming of new concepts.*” (Sletten & Ellingsen, 2020, p. 752).

Eftersom IPS er en samlet tilgang til beskæftigelsesindsatsen med mange redskaber og en omfattende manual, kan det som udgangspunkt anses som formålet, at IPS-indsatsen skal indebære en gennemgribende forandring i den lokale praksis. I praksis vil dele af den institutionelle kontekst dog opretholdes, men modificeres i større eller mindre grad (Sletten & Bjørkquist, 2021; Sletten & Ellingsen, 2020). I IPS-indsatsen ses der specielt udfordringer med fideliteten i samarbejdet mellem jobcentrene og psykiatrien, og IPS-konsulenternes arbejde følger heller ikke altid manualen grundet den måde, som jobcentrene og den ordinære beskæftigelsesindsats er organiseret på (Bonfils, 2022). Et norsk studie viser desuden, at implementeringen af IPS-indsatsen kan opfattes forskelligt lokalt –

som enten et skifte mod mere inddragelse af arbejdsgivere i beskæftigelsesindsatsen, eller mod mere borgerinddragelse, det vil sige tilbagevenden til mere traditionelle socialfaglige dyder i beskæftigelsesindsatsen (Bakkeli & Breit, 2022). Det er således vigtigt, hvordan og i hvilken institutionel kontekst IPS og fidelitetsmålingerne bliver implementeret.

Baggrund, data og metode

Forfatterne til denne artikel har udført en evaluering af en fondsfinansieret IPS-indsats, som foregik i 15 kommuner. I forbindelse med projektet fik de deltagende kommuner målt deres fidelitet på 15-skalaen (15 items) og evalueret indsatsens jobeffekter, som generelt viste sig at være positive og sammenhængende med kommunernes fidelitetsmålinger (T. Christensen, 2024).

Der blev også udvalgt to kommuner til en kvalitativ evaluering af den lokale implementering og organisering af indsatsen i det fondsfinansierede projekt. Kommunerne blev strategisk udvalgt ud fra, at de havde en god fidelitet. Kommune A havde 66 og kommune B havde 62 i samlet score på 15-skalaen og gode jobeffekter. Derfor vurderede vi, at disse cases kunne give dybdegående og kontekstuel viden om, hvordan en metodetro IPS-indsats kan tilpasses lokalt i kommunal kontekst (Flyvbjerg, 2006, pp. 224–228; Yin, 2003, pp. 1–2).

Der blev foretaget semistrukturerede interviews (Kvale & Brinkmann, 2015) med projektlederen af det samlede IPS-projekt, alle 7 IPS-konsulenter, som var ansat i de to kommuner, samt deres 4 personaleledere og 5 fagprofessionelle, som var deres primære samarbejdspartnere i psykiatrien. Derudover blev 12 borgere (6 fra hver kommune,) som fik en indsats i kommunerne, interviewet. Der blev udarbejdet særskilte interviewguides for hver informantgruppe, som dog alle havde fokus på mange af de samme temaer omkring indsatsens implementering, organisering og lokale tilpasning.

Gennem udarbejdelsen af evalueringen blev det klart, at de fagprofessionelle (IPS-konsulenterne og informanterne fra psykiatrien) og lederne havde en del kritik af fidelitetsmålingerne. Til denne artikel har vi derfor foretaget en selvstændig analyse af de fagprofessionelles og ledernes opfattelse af fidelitetsmålingerne og relateret denne empiri til de 2 kommuners skriftlige fidelitetsmålinger. Mere præcist er det gjort ved, at interviewene med de fagprofessionelle og lederne har været genstand for en tematisk analyse, som er foregået i to faser (Braun og Clarke, 2022). I første fase blev der identificeret empiri, som enten omhandlede fidelitetsmålingerne eller kvaliteten af indsatsen og dens relation til IPS-manualen og dens principper. I denne fase blev der identificeret en del udfordringer ved fidelitetsmålingerne, som angik dens lokale tilpasning. I anden fase blev empirien derfor gennemgået igen for bedre at forstå sammenhængen mellem udfordringerne med fidelitetsmålingerne, lokal tilpasning og de fagprofessionelles dømmekraft.

Analyse: Er der mening med målingerne?

”Fidelitetsmålinger kan resultere i anbefalinger, der ikke kan implementeres på grund af lokale forhold. Fx kan en lav score på samarbejde med psykiatrien skyldes, at en lokal løsning, som man med besvær har fået til at fungere godt, ikke er optimal ifølge skalaen.”

Som projektlederen her forklarer, var der i projektet problemer med, at nogle fidelitetsmålinger ikke understøttede den praksis, som blev anset som brugbar og nødvendig af de lokale praktikere.

Nedenfor præsenteres to typer af fidelitetsmålinger, der blev oplevet som problematiske af de fagprofessionelle og lederne, og det drøftes, hvorfor målingerne ikke giver mening for praktikerne.

3.1 'Objektive' proceskrav kan virke meningsløse

Bond og Drake (2020) fremhæver, hvordan de forskellige items i IPS skal kunne måles på en 'objektiv' og kvantificerbar måde, så man undgår fagprofessionelle skøn/vurderinger (i tråd med evidenshierarkiet). Vores empiri peger dog på, at netop dette forhold kan føre til, at praktikerne ikke kan se meningen med målingerne.

Et eksempel omhandler vurderingen af teamsamarbejdet mellem IPS-konsulenterne. Kommune A blev vurderet meget lavt (1 ud af 5 point) på deres teamsamarbejde, eftersom de to IPS-konsulenter arbejdede i hver deres afdeling med hver deres leder og målgruppe. Den lave score blev givet på trods af, at der i den resterende skriftlige beskrivelse i fidelitetsmålingen blev tegnet et billede af et meget tæt samarbejde mellem IPS-konsulenterne. De mødtes blandt andet flere gange om ugen og havde fast sagssparring hver 14. dag. En leder fra kommune A siger om vurderingen:

"Jeg syntes, det var lidt åndssvagt, fordi vi kunne sådan set ikke rigtig gøre noget ved det [vurderingen]".

Vurderingen byggede således kun på den formelle organisering, og ikke på det reelle teamsamarbejde. IPS-konsulenterne og lederne oplevede selv, at teamsamarbejdet fungerede godt, hvilket lod til at forstærke oplevelsen af, at målingerne virkede meningsløse. Kommunerne oplever således ikke, at deres forsøg på at skabe et stærkt teamsamarbejde tages alvorligt i fidelitetsmålingen. I dette tilfælde indføres der en evidensbaseret standard, som opleves som undergravende for den eksisterende institutionelle kontekst og professionelle dømmekraft (Sletten & Ellingsen, 2020).

Et andet eksempel omhandler kravet om, at IPS-konsulenterne skal bruge over 70 procent af deres arbejdstid i lokalsamfundet (ikke på jobcenteret eller i psykiatrien) på virksomhedsbesøg, gåture med borgerne mv. Her opnåede ingen af kommunerne 5 point, og der var bred enighed blandt IPS-konsulenterne og deres ledere om, at det er næsten umuligt at opnå 5 point i en dansk kontekst, hvor myndighedssagsbehandlingen kræver så meget af de fagprofessionelle, samt hvor borgerne ofte foretrækker at mødes i jobcenteret. Disse forhold har også vist sig at udfordre fidelitetsmålingerne i andre danske kommuner (Bonfils, 2022, p. 481).

Myndighedssagsbehandlingen kan enten kræve meget tid, fordi IPS-konsulenten selv påtager sig denne rolle som i kommune A. Når IPS-konsulenten ikke har myndighedsrollen, kan det dog kræve mindst lige så meget arbejdstid til koordinering. Dette var tilfældet i kommune B, der kun fik en score på 3 point. En af lederne fra kommune B siger om den dobbelte rolle:

"Det er jo ressourcespild et eller andet sted, fordi du er to personer inde over én borgers sag".

En af IPS-konsulenterne fra kommune B siger følgende om samarbejdet:

"Det er det, jeg synes, der er det sværeste...".

Han forklarer, at han bruger meget tid på at lære myndighedssagsbehandlerne at kende og "opdrage" dem. Konsulenten bruger en del tid på at mødes med nye sagsbehandlere før samtalerne og deltager ofte i selve samtalerne, fordi borgerne beder ham om det. I dette eksempel undergraver et kvantitativt proceskrav derfor den eksisterende institutionelle kontekst ved at opstille et mål, som virker umuligt at opnå i praksis.

3.2 Mål kan stå i modsætning til hinanden i praksis

En anden og måske mindre åbenlys problematik omhandler, hvordan lokale praktikere kan have svært ved at bruge deres faglige dømmekraft til at modificere den institutionelle kontekst, fordi målingerne opleves at stå i modsætning til og undergrave hinanden (Sletten & Bjørkquist, 2021; Sletten & Ellingsen, 2020).

Det første eksempel omhandler princippet om, at målet er ordinært arbejde ud fra en antagelse om, at mennesker har behov for at blive anerkendt gennem et lønnet job (Swanson et al., 2013, pp. 19–20). Ingen af kommunerne opnåede 5 point i fidelitetsmålingerne, fordi en for stor andel borgere var i virksomhedspraktik frem for at være ansat i ordinære timer på tidspunktet for evalueringen. I mange tilfælde var det dog borgerne selv, som havde et behov for at opstarte i en praktik. En IPS-konsulent fra kommune B forklarer, hvornår hun brugte praktikker:

”Det er mere, hvis de selv siger: ’Jeg føler mig slet ikke klar til at gå ud og søge arbejde, jeg vil gerne starte i praktik, hvor der ikke bliver stillet de store krav’. Så er det fint nok for mig, når borgeren helst vil undgå for stort et præstationspres i opstarten.”

At insistere på ordinære timer kan således stå i modsætning til princippet om, at indsatsen skal basere sig på borgerens ønsker og behov. Det kan gøre det vanskeligt for IPS-konsulenterne at prioritere målene overfor hinanden. Det lod dog til, at IPS-konsulenterne anså princippet om at følge borgernes ønsker som det vigtigste, hvilket også institutionelt kan forklares ved, at det er et forholdsvist nyt fænomen i jobcentre, at udsatte ledige skal ansættes i ordinære timer hurtigst muligt. Dette observerede vi også ved, at de to jobcentre ikke var organisatorisk indrettet på at støtte IPS-konsulenterne i at finde ordinære timer til udsatte ledige. Anden forskning viser også, at man i en dansk kontekst har haft vanskeligt ved at leve op til kravet om ordinære timer, blandt andet fordi jobcentre i mange år primært har brugt praktikker og oplevet nogle gevinster ved at bruge dem (Bonfils, 2022, pp. 479–481).

Et andet eksempel omhandler princippet om, at alle, som ønsker sig et arbejde og har et forløb i psykiatrien, skal kunne deltage i IPS-indsatsen. Dette princip bygger på erfaringer med, at det er svært at forudsige, hvilke borgere som ender i job, og at motivationen derfor må være det eneste adgangskrav (Swanson et al., 2013, pp. 17–18). Kommune A opnåede 5 point i den første fidelitetsmåling, men fik i den sidste måling en score på 3 point, fordi det blev vurderet, at borgerne blev screenet ud fra: ”sværhedsgrad af symptomer eller funktionsniveau”. IPS-konsulenterne og deres ledere giver dog udtryk for, at de i perioden er blevet meget bedre og ”skarpere” til at visitere borgerne til IPS-indsatsen sammen med psykiatrien. En af lederne siger:

”Altså jeg tænker, at konsulenterne har godt styr på det efterhånden, og så også sammen med psykiatrien får talt om, hvornår er det for tidligt måske, og hvornår det passer. Hvor vi måske nogle gange til at starte med i hvert fald, måske ikke var lige så skarpe.”

Og en af IPS-konsulenterne understøtter den vurdering og siger:

”Vi [begyndte] at sparre med hinanden, om hvordan vi [de to konsulenter] visiterer dem, og de bliver mere og mere rigtige, tænker jeg, altså i hvert fald de unge mennesker vi har under 30. Så vi kan være mere og mere IPS-tro, og de kommer hurtigere i gang. Så vi er på vej.”

Der findes derfor tilsyneladende forskellige opfattelser af, hvem ”de rigtige” borgere er. I fidelitetsmålingerne handler det udelukkende om, at ingen borgere, som ønsker sig et arbejde, skal

ekskluderes, men for konsulenterne handler det også om, at mange af de unge, som først blev visiteret til indsatsen, endte i førtidspension, og derfor viste sig ikke at være ”de rigtige” borgere for en IPS-indsats. Princippet om ingen eksklusion opleves desuden at være i modsætning til andre fidelitetsmålinger, som den anden konsulent fra kommune A her giver et eksempel på:

”Jeg sidder så med borgere i ressourceforløb, og det er jo dem, der er allerlængst væk [fra arbejdsmarkedet], og de er sgu meget syge. Så det her med, at de for eksempel skal have kontakt med en arbejdsgiver inden for 30 dage, det kan vi overhovedet ikke praktisere for rigtig mange.”

Hun mener således ikke, at hun kan leve op til princippet om, at der skal tages kontakt til en arbejdsgiver inden for en måned efter, at en borger er påbegyndt i indsatsen (Swanson et al., 2013, p. 23).

Ifølge Bonfils (2022, pp. 478–479) findes der i psykiatrien, når man påbegynder IPS-indsats, en tilbageholdenhed overfor at visitere alle patienter, som ønsker sig et job, til en jobcenterindsats. Relativt hurtigt ændrer det sig, når medarbejderne i psykiatrien får positive erfaringer med, at IPS ikke forværrer patienternes helbred, og den recovery-orienterede indsats virker. Det var også tilfældet i vores studie, hvor medarbejderne i psykiatrien i begge kommuner var meget indstillet på at visitere alle patienter, som var motiverede for at arbejde, til IPS-indsatsen. I stedet for var det, som det også fremgår ovenfor, IPS-konsulenterne, som begyndte at screene patienter på baggrund af deres funktionsevne og helbred. Tilpasningen/modificeringen af princippet om ingen eksklusion påvirkes således af, at IPS-konsulenterne oplever, at opnåelsen af dette vil føre til dårlige fidelitetsmålinger på andre items, samt en antagelse om, at det vil føre til dårlige jobeffekter. Forskning indikerer dog, at borgernes motivation for at komme i arbejde er en bedre prædikator end funktionsniveau for gode jobeffekter (T. N. Christensen et al., 2021).

Konklusion og diskussion

Ovenstående analyse viser, at der findes nogle indbyggede problemer i den måde, man foretager fidelitetsmålinger på. Modsætningerne mellem proceskrav og praksis samt mellem forskellige målsætninger kan principielt set håndteres ved tilpasning til den lokale institutionelle kontekst, fordi fidelitetsmålingerne opgøres på en samlet score inden for et vist spænd. I praksis er det dog undergravende for brugen af målingerne, når de virker meningsløse eller modsætningsfyldte i den aktuelle kontekst. Man kunne muligvis afhjælpe nogle af de problemer ved at udvikle og afprøve målinger, som er mindre baseret på ’objektive’ proceskrav og mere på ekspertvurderinger af, om forskellige samarbejder mellem IPS-konsulenter, psykiatri, virksomheder og borgere fungerer i praksis. Derudover kunne mere evidensbaseret forskning muligvis føre til viden om jobeffekterne for hver enkelt item, så man bedre vil kunne prioritere mellem disse lokalt (Durlak & DuPre, 2008, pp. 341–342; Toomey et al., 2020, pp. 143–144). Selvom man udviklede fidelitetsmålingerne og vores viden om deres effekter, ville den institutionelle kontekst stadig spille ind i implementeringen. Fx har jobcentrene nok stadig i dag en tendens til at bruge virksomhedspraktikker til udsatte ledige og have meget fokus på myndighedssagsbehandlingen, hvilket dog nok er under forandring i disse år grundet beskæftigelsesreformen, hvor nogle ændringer er trådt i kraft i februar 2026, andre kommer til i juli 2026, mens de største ændringer vil træde i kraft 1. januar 2027.

En anden måde at tage højde for lokal tilpasning og fagprofessionel dømmekraft kan være at basere fidelitetsmålinger mere på fagprofessionelles selvevalueringer, hvilket har vist lovende

resultater i IPS-indsatsen (Margolies et al., 2017, 2018). Man kunne også inddrage deltagernes perspektiv mere bredt (fagprofessionelle og borgere). Dette understøttes af Carroll et al (2007), der peger på, at en monitorering af deltagernes engagement for og holdning til interventionen kan understøtte en bedre implementering (Carroll et al., 2007, p. 6). Et øget fokus på borgeroplevelser giver desuden god mening i forhold til at måle kvaliteten af IPS-indsatsen, da den i meget høj grad baserer sig på borgernes ønsker og behov. Både fagprofessionelles selvevalueringer og målinger af borgernes vurdering af IPS-indsatsen vil også kræve udvikling og afprøvning af nye måleredskaber, men kunne måske være mere forenelige med lokal tilpasning og fagprofessionel dømmekraft end de eksisterende fidelitetsmålinger.

Referencer

- Adams, W. E., Rogers, E. S., McKnight, L., & Lynde, D. (2023). Examination of Adaptations to the Evidence Based Supported Employment Model: Individual Placement and Support. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 50(4), 644–657. <https://doi.org/10.1007/s10488-023-01267-w>
- Bakkeli, V. (2023). Evidence-based activation work and service individualisation: Client and frontline worker experiences with a standardised intervention. *European Journal of Social Work*, 26(6), 994–1006. <https://doi.org/10.1080/13691457.2022.2083085>
- Bakkeli, V. & Breit, E. (2022). From “what works” to “making it work”: A practice perspective on evidence-based standardization in frontline service organizations. *Social Policy and Administration*, 56(1), 87–102. <https://doi.org/10.1111/spol.12757>
- Becker, D. R., Swanson, S. J., Reese, S. L., Bond, G. R., & McLeman, B. M. (2019). *Supported employment fidelity review manual – A companion guide to the evidence-based IPS Supported Employment Fidelity Scale* (Fourth). The IPS Employment Center at The Rockville Institute, Westat.
- Bond, G. R., Becker, D. R. & Drake, R. E. (2011). Measurement of Fidelity of Implementation of Evidence-Based Practices: Case Example of the IPS Fidelity Scale. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 18(2), 126–141. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.2011.01244.x>
- Bond, G. R. & Drake, R. E. (2020). Assessing the Fidelity of Evidence-Based Practices: History and Current Status of a Standardized Measurement Methodology. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 47(6), 874–884. <https://doi.org/10.1007/s10488-019-00991-6>
- Bond, G. R., Peterson, A. E., Becker, D. R. & Drake, R. E. (2012). Validation of the revised individual placement and support fidelity scale (IPS-25). *Psychiatric Services*, 63(8), 758–763. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201100476>
- Bonfils, I. S. (2022). Implementing the Individual Placement and Support approach in institutional settings for employment and mental health services—perceptions and challenges from a case study in Denmark. *European Journal of Social Work*, 25(3), 471–484. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1870216>
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). Thematic analysis. Sage Publications.
- Carroll, C., Patterson, M., Wood, S., Booth, A., Rick, J. & Balain, S. (2007). A conceptual framework for implementation fidelity. *Implementation Science*, 2(1). <https://doi.org/10.1186/1748-5908-2-40>
- Christensen, T. (2024). *IPS fra forskning til indsats – Resultater fra den kvantitative evaluering*. <https://apps-rixdp-cms-prod-001.azurewebsites.net/media/b3npkolk/sluteval-ipssjinkl-ipsfraforskning-indsats-nov-2024.pdf>

- Christensen, T. N., Wallstrøm, I. G., Bojesen, A. B., Nordentoft, M. & Eplov, L. F. (2021). Predictors of work and education among people with severe mental illness who participated in the Danish individual placement and support study: findings from a randomized clinical trial. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 56(9), 1669–1677. <https://doi.org/10.1007/s00127-021-02107-8>
- Christensen, T. N., Wallstrøm, I. G., Stenager, E., Bojesen, A. B., Gluud, C., Nordentoft, M. & Eplov, L. F. (2019). Effects of Individual Placement and Support Supplemented with Cognitive Remediation and Work-Focused Social Skills Training for People with Severe Mental Illness: A Randomized Clinical Trial. *JAMA Psychiatry*, 76(12), 1232–1240. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2019.2291>
- Drake, R. E., Bond, G. R. & Becker, D. R. (2012). *Individual Placement and Support: An Evidence-Based Approach to Supported Employment*. Oxford University Press.
- Durlak, J. A. & DuPre, E. P. (2008). Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and the factors affecting implementation. *American Journal of Community Psychology*, 41(3–4), 327–350. <https://doi.org/10.1007/s10464-008-9165-0>
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219–245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- Gearing, R. E., El-Bassel, N., Ghesquiere, A., Baldwin, S., Gillies, J. & Ngeow, E. (2011). Major ingredients of fidelity: A review and scientific guide to improving quality of intervention research implementation. In *Clinical Psychology Review* (Vol. 31, Issue 1, pp. 79–88). <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.09.007>
- Hansen, H. F. (2014). Organisation of evidence-based knowledge production: Evidence hierarchies and evidence typologies. *Scandinavian Journal of Public Health*, 42, 11–17. <https://doi.org/10.1177/1403494813516715>
- Jacobi, C. B. (2024). Individual placement and support (IPS) – a time-out from modernity: an investigation on the relationship between IPS specialists and clients. *Nordic Social Work Research*. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2024.2414099>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Interview: Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. Hans Reitzels Forlag.
- Margolies, P. J., Humensky, J. L., Chiang, I. C., Covell, N. H., Broadway-Wilson, K., Gregory, R., Jewell, T. C., Scannevin, G., Baker, S., & Dixon, L. B. (2017). Is there a role for fidelity self-assessment in the individual placement and support model of supported employment? *Psychiatric Services*, 68(9), 975–978. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201600264>
- Margolies, P. J., Humensky, J. L., Chiang, I. C., Covell, N. H., Jewell, T. C., Broadway-Wilson, K., Gregory, R., Scannevin, G. & Dixon, L. B. (2018). Relationship between self-assessed fidelity and self-reported employment in the individual placement and support model of supported employment. *Psychiatric Services*, 69(5), 609–612. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201700472>
- Skillmark, M. & Oscarsson, L. (2020). Applying standardisation tools in social work practice from the perspectives of social workers, managers, and politicians: a Swedish case study. *European Journal of Social Work*, 23(2), 265–276. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1540409>
- Sletten, M. S. & Bjørkquist, C. (2021). Professionals' tinkering with standardised tools: dynamics involving actors and tools in child welfare practices. *European Journal of Social Work*, 24(5), 749–760. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1793114>
- Sletten, M. S. & Ellingsen, I. T. (2020). When standardization becomes the lens of professional practice in child welfare services. *Child and Family Social Work*, 25(3), 714–722. <https://doi.org/10.1111/cfs.12748>

- Stuczynski, A. & Kimmich, M. H. (2010). Challenges in measuring the fidelity of a child welfare service intervention. *Journal of Public Child Welfare*, 4(4), 406–426. <https://doi.org/10.1080/15548732.2010.526901>
- Swanson, S. J., Becker, D. R., Christensen, T. N. & Ebersbach, B. K. (2013). *IPS – Supported Employment: En praktisk guide*. Dartmouth Psychiatric Center & Psykiatrisk Center København.
- Toomey, E., Hardeman, W., Hankonen, N., Byrne, M., McSharry, J., Matvienko-Sikar, K. & Lorencatto, F. (2020). Focusing on fidelity: narrative review and recommendations for improving intervention fidelity within trials of health behaviour change interventions. In *Health Psychology and Behavioral Medicine* (Vol. 8, Issue 1, pp. 132–151). Taylor and Francis Ltd. <https://doi.org/10.1080/21642850.2020.1738935>
- Vukadin, M., Schaafsma, F. G., Michon, H. W. C., de Maaker-Berkhof, M. & Anema, J. R. (2021). Experiences with Individual Placement and Support and employment – A qualitative study among clients and employment specialists. *BMC Psychiatry*, 21(1). <https://doi.org/10.1186/s12888-021-03178-2>
- Weber, S. S. (2025). *En anden faglighed – Evidens-baseret af jobkonsulenter arbejde med IPS*. Institut for Mennesker og Teknologi, Roskilde Universitet. www.academicbooks.dk
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and method*. Sage Publications.

Queering i socialt arbejde – et kritisk blik på normer for liv

Socialt arbejde befinder sig i et spændingsfelt mellem normalitet og afvigelse, som, i et queerteoretisk blik, bygger på forestillinger om, hvordan liv bør leves. Socialt arbejde kræver derfor en normkritisk bevidsthed, og ærindet for denne artikel er at vise, hvordan et normkritisk perspektiv kan give nye blikke på vores arbejde.

Filip Mujinovic er cand.soc. og adjunkt i samfundsvidenskab ved socialrådgiveruddannelsen, UCL, i Odense, hvor de bl.a. arbejder på et forskningsprojekt omkring unge transpersoners møde med velfærdsprofessionelle. De er tidligere socialrådgivere med erfaring fra beskæftigelsesområdet og har stor interesse i queerteori, beskæftigelsespolitik og det sociale arbejdes historie.

[sfmu@ucl.dk](mailto:sfm@ucl.dk)

Normkritik og queerteorier i socialt arbejde er et relativt lille og til dels nyt felt. Der er meget lidt forskning i relation til LGBT+personers møde med de sociale systemer, (om end der sker en del på feltet i disse år,) og endnu mindre i brugen af normkritiske perspektiver i socialt arbejde set i forhold til andre normer end dem, der vedrører køn og seksualitet (Hicks & Jeyasingham, 2016).

Normkritiske perspektiver i sig selv er især udviklet på basis af køns- og seksualitetsforskningen med særlig rod i queer- og feministisk teori (Posborg & Michaelsen, 2021:41; Graack, 2022), men de har ligeledes en brugbarhed i relation til andre aspekter af det sociale område. Et normkritisk perspektiv og refleksion tilbyder en måde at se på normer, som stiller spørgsmål ved, hvad der anses som naturligt og normalt, og vender derfor blikket mod konstruktionen af normen.

Herved bliver ”afvigeren” og dennes afvigelse fra det, der anses som normalt, ikke til genstand for undersøgelse ud fra en forestilling om at bringe denne til(bage) til en normaltilstand, men i stedet en undren ved, hvad vi betragter som ”normalt”. Noget, der især er vigtigt at have blik for i et fag som socialt arbejde, der finder sted i feltet mellem afvigelse og normalitet (Egelund, 2023:610-612).

I denne artikel vil jeg først give en kort introduktion til normer og den del af queerteoriens begrebsapparat, jeg bruger. Derefter vil jeg, via mit speciale om konstruktionen af lønarbejde i dele af socialrådgivernes curriculum, vise et eksempel på, hvordan et queerteoretisk blik med fokus på normer kan bibringe nye blikke på de implicite normer i vores arbejde. Til sidst vil jeg argumentere for, hvordan et queerkritisk blik kan re-politisere og destabilisere fastfrosne forestillinger om det normale og åbne mulighedsrummet for pluralisme i relation til de levede liv.

Normer – rettesnor for ”rigtige” liv

Normer kan ses som et sæt uskrevne regler, der guider vores forståelser af, hvilke former for adfærd der er korrekte og ukorrekte i en given social sammenhæng (Madsen, 2022:26). Det vil sige, at de

guider vores forestillinger om, hvordan vi bør handle, eller hvad værdigt liv er. De er en rettesnor, men samtidig ikke noget, vi nødvendigvis er bevidste om. De er implicite og fremstår ofte selvfølgelige. Normer skal i denne optik ses som "(...) betingelser for at blive set som forståelig eller rigtig" (Rasmussen & Wondie, 2022:133).

Et simpelt billede på dette er, at de fleste mennesker i Danmark vil finde det upassende at hilse på nye mennesker ved at give kindkys, hvor det i andre kulturelle kontekster vil fremstå som normalt. De fleste af os, der er opvokset i Danmark, ved intuitivt godt, at vi ikke skal kysse fremmende på kinden, og de af os, der kommer til at gøre det, vil også hurtigt mærke, at vi har gjort noget "forkert". Der kan ofte mærkes, når nogen bryder med de normalitetsforventninger, der knytter sig til forskellige sociale kategorier, der er tilskrevet os (Madsen 2022:33).

Det er samtidig vigtigt at have in mente, at der er forskel på, hvordan vi reagerer på forskellige former for brud på normer. Der er nogle normer, der fremstår mere rodfæstet end kindkys-eksemplet; fx normer for køn. Når det gælder kindkysset, kan vi måske grine lidt ad akavetheden og de kulturelle forskelle, mens reaktionerne kan være anderledes i mødet med en mand, der har en kjole på i et supermarked. Eftersom de fleste mænd i denne del af verden ikke går med kjole, og det beklædningsstykke som regel er forstået som noget, der hører til kvindekønnet, vil dette normbrud formentlig føles større. Hvis vi tænker over det, så er der ikke noget naturligt i, hvilke former for beklædningsgenstande, der hører til hvilke kroppe, men vi ved implicit, hvilke der er mere korrekte til hvilke kroppe i denne kulturelle kontekst.

Selvom vi logisk kan komme frem til, at folk kan gå klædt, som de vil, så "ved" vi, at det gør mænd bare ikke (Lodahl, 2018). Der følger altså sociale forventninger til de sociale kategorier, vi af omverdenen indskrives i (Madsen, 2022: 32), som muliggør og begrænser det udtryksrum, vi kan indtage.

Som queer-teoretikeren, Michael Warner skriver:

"It is normal to be normal. The kind of consciousness one has of the world in mass culture, in other words, has a tendency to normalize us; that is, to make us aspire to be normal, to make us adjust our perceptions of ourselves and others, so that we fit within the common range" (Warner, 1999:69-70).

Sådan er det med en række normer; vi kender dem, og når vi bryder dem, mærker vi forskelligartede konsekvenser. De fleste af os lever op til flere af dem, og derfor forbliver de selvfølgelige og derved implicite (Butler, 2004:41).

Men det er ikke et neutralt faktum, hvad denne og alle andre normative forestillinger og forventninger til, hvad et godt og normalt liv og (u)korrekt adfærd, indebærer. Det er foranderligt på tværs af tid og social kontekst, for normer er dynamiske og socialt skabte (Madsen, 2022) og derfor også historisk og socialt kontingente. Det vil sige, at de normative forestillinger vi har om, hvordan liv bør leves, er socialt skabte af os mennesker, og derved politisk-normative. De opretholdes ved, at vi er fælles om at handle, som om de er reelle, logiske og nødvendige (Jenkins, 2008 I: Madsen, 2022:26); fx ved at mange mænd ikke går i kjole, fordi det ikke er normalt for mænd at gå i kjole.

Med andre ord, så reproducerer vi normerne ved vores kollektive overholdelse af dem. Og eftersom de måder, vi gør tingene på, ofte føles logiske og nødvendige, og hvis de samtidig står uimodsagt, kan de blive så rodfæstede og selvfølgeliggjorte, at de føles naturlige (Stormhøj, 2006:20). Hvilket medfører, at politisk-normative forestillinger om, hvordan liv bør leves, og hvilke

former for adfærd der er (u)korrekt, bliver naturliggjort – altså bliver gjort til en del af den menneskelige natur.

Set i dette perspektiv har normer en dobbelthed i sig; de giver retning, vejleder og orienterer os – og hjælper os dermed med at navigere i en verden, hvori der er uanede muligheder for adfærd og forståelse.

Men de har også en normaliserende funktion. De styrer hvilke liv, der er forståelige, og hvilke liv, der anses for værdifulde, som Judith Butler også skriver:

“But consider that normativity has this double meaning. On the one hand, it refers to the aims and aspirations that guide us, (...) and which give direction to our actions. On the other hand, normativity refers to the process of normalization, the way that certain norms, ideas and ideals hold sway over embodied life (...) And in this sense, we see that norms are what govern “intelligible” life (...) And that when we defy these norms, it is unclear whether we are still living, or ought to be, whether our lives are valuable, or can be made to be (...)” (Butler, 2004:206).

Vi kan således ikke leve uden normer, men når normer bliver for snævre og/eller naturliggøres, er risikoen, at de, der ikke kan leve op til disse, ses på som mindre værdifulde.

Socialt arbejde – normer og normalisering

Normer og normative forventninger til, hvordan liv skal leves, findes i ethvert møde med andre og dermed i ethvert møde mellem socialrådgivere og borgere. Det særlige for os socialrådgivere er, at vi dagligt møder de personer, som af forskellige grunde ikke kan leve op til de normale eller gængse måder at gøre livet på.

Vi arbejder ofte med integration af mennesker, der falder uden for normerne, og vi får derved også en normaliserende funktion (Egelund, 2023:611; Fallov & Turner, 2013:74). Det kan fx være mennesker, der bruger rusmidler på en ikke acceptabel måde, forældre, der ikke gør forælderrollen på en måde, der anses for værende god nok i den kulturelle samtid, eller personer, som ikke lever op til forventningen om, at lønarbejde hører til en del af livet, når man når en vis alder.

Derfor fremviser socialt arbejde, som Kaspar Villadsen også skriver, *“(...) forestillinger om normalitet og afvigelse, hvad der kræves af et kompetent samfundsmedlem (...)”* (2004:250).

Når socialrådgivere fx arbejder med borgerne med henblik på, at de skal hjælpes tættere på uddannelse og arbejde, underbygges dette implicit af en normativ forestilling om, at det gode eller rigtige liv i en eller anden udstrækning indebærer netop uddannelse og/eller job.

Store dele af det samfund, vi har i dag, er bygget op omkring et lønarbejde – det er en stor del af, hvad det vil sige at leve et normalt liv. Vi har en forventning om, at de fleste af os skal relatere os til arbejdsmarkedet, enten ved at være aktive på det eller i relation til det – som studerende på vej til det, som sygemeldte fra det, som børn, der en dag bliver til ”noget” og som ældre, der har afsluttet arbejdslivet.

Da socialt arbejde er snævert knyttet til de samfunds- og politiske strømninger, det indgår i (Egelund, 2023:606), genfindes samme forståelser også her. Vores fag er bundet til det omkringliggende samfund – eksplicit styret via lovgivningen – og det er implicit bundet til de aktuelle normer i samfundet, som Posborg og Michaelsen (2021:25) skriver.

Queerteorier og normer

Queerteorier sætter spørgsmålstejn ved det, der fremstår evident og som naturaliseres, som Stormhøj skriver:

"The term 'queer' means across, and is constructed by queer theory as referring to that which runs transversely to the legitimate, or what is assumed to be the order of things. By definition, queer delineates acritical positionality vis a vis the normative. Queer thought, then, is a critical enterprise." (Stormhøj, 2013:61).

Hvad et queerperspektiv blandt andet kan tilbyde, er derfor et blik på, hvordan forestillinger om det normale og normer bliver til og reproduceres.

Hvor vi har perspektiver og analyser, der undersøger, hvordan afgivelsen og/eller afvigelsen konstrueres og reproduceres (se fx Becker, 1963, Järvinen & Mik-Meyer, 2003, Nielsen, 2019; Villadsen, 2004 og mange andre), så er pointen i queer at undersøge, hvordan det normale konstrueres. Queering, at anlægge et queer blik eller at gøre noget queer, er derfor en udfordring af de normalitetsforståelser, der findes (McCann & Monaghan, 2020:11).

Der trækkes i denne del af teoridannelsen især på poststrukturalistiske indsigter, hvor sproget ikke ses som en neutral afbildning af virkeligheden, men som en aktivitet, der skaber mening. Så når man siger, at diskurser skaber virkeligheden, er det ikke fordi, der ikke er noget "derude", men mere at vores forståelse af den verden, vi begår os i, er formet af et sprog, der netop er opfundet af mennesket (Stormhøj, 2006:151). Selvom queerteorier har rod i køns- og seksualitetsforskningen, er den videre teoridannelse blevet appliceret på andre områder. Et queerblik muliggør en modstand mod fastlåste kategoriseringer og normer, også mere bredt set (McCann & Monaghan, 2020:4). Ved at undersøge kategoriseringer, viden, normer og diskurser er queerteoriens hensigt at åbne mulighedsrummet for alternative måder at strukturere det sociale på – og dermed en udvidelse af de måder, vi kan leve på (Seidman, 1997:x-xi).

Det handler kort sagt om at have en undren over, hvad der antages for at være naturlig menneskelig adfærd og drage tvivl ved normative antagelser:

"I call this deconstructive move "queering" because I intent to make strange or "queer" what is considered known, familiar, and commonplace, what is assumed to be the order of things, the natural way, the normal, the healthy, and so on." (Seidman, 1997:xi).

På den måde vendes analysefokusset fra afvigelse til, hvordan normer og normalitetsforståelser konstrueres. Deraf følger queerteoriens insisteren på at destabilisere taget-for-givet-præmisser; så politik ikke naturaliggøres, men netop politiseres og diskuteres. Hvad det vil sige at være et "rigtigt" menneske, eller hvilke former for adfærd der er "(u)korrekte", skal vi kunne diskutere med henblik på at udvide mulighedsrummet for at skabe plads til en pluralitet i relation til levede liv (Butler, 2004).

Queering det sociale arbejdes curriculum – et eksempel på en normkritisk tilgang

Nu vil jeg vise et eksempel på de analytiske pointer, som et normkritisk blik kan frembringe, via mit speciale "Ontologisering af lønarbejde – en queerkritik af konstruktionen af lønarbejde og det arbejdende menneske i dele af socialrådgiverstudiets curriculum" (Mujinovic, 2024).

Det interessante ved en queer læsning af curriculum er, at det giver blik for, hvordan en norm, her specifikt normen om lønarbejde, bliver skabt via forskellige argumenter, forståelser og diskurser. Samtidig er det transformative ved denne slags tilgang til undersøgelser, at der udøves en kritik, som af-naturaliserer et givent fænomen allerede ved selve spørgsmålet til denne.

I mit undersøgelsesspørgsmål om, hvordan socialrådgiverstudiets 2. semestercurriculum konstruerer lønarbejde og det arbejdende menneske, er der en forståelse af, at lønarbejde er en socialt skabt norm, som kunne være anderledes.

Metode

Specialet bestod af en queer læsning af dele af socialrådgiverstudiets curriculum for at undersøge, hvordan normer om lønarbejde konstrueres i dele af den litteratur, som socialrådgiverstuderende får præsenteret.

Jeg valgte dele af pensummet som empiri, fordi kernefagernes teori kan fungere som en referenceramme for praktikere (Ejrnæs, 2008:127), og samtidig bliver viden, og særligt videnskabelig viden, i en queerteoretisk forståelseshorisont set som noget, der er særligt magtfuldt i forhold til at konstruere virkeligheder og normer (Seidman, 1997:28). Tidsrammen muliggjorde ikke en læsning af hele pensum på uddannelsen, og jeg valgte derfor at holde mig til 2. semester, da det på daværende tidspunkt (og stadigvæk) har at gøre med voksne udsatte og beskæftigelse ved samtlige professionshøjskoler og på AAU. Konkret bestod pensum i forårssemestret 2023 af 118 dokumenter og lydoptagelser, hvoraf jeg har læst og hørt 100ii.

Normkritisk tilgang til lønarbejdet

Mit speciale tog udgangspunkt i en undring over, at vi som socialrådgivere skal bidrage til, at flest muligt skal deltage på arbejdsmarkedet. Muligheden for at arbejde i beskæftigelsesindsatsen, som jeg selv har gjort, fremstår som en normal del af det at være socialrådgiver, ligesom tanker om, at lønarbejde er en vigtig del af livet for et menneske, også findes indenfor de socialrådgiverkredse, herunder uddannelsesinstitutioner, jeg har været en del af.

På nuværende tidspunkt og især i denne del af verden, er lønarbejde en stor del af den samfundsmæssige organisering og en stor del af, hvad det vil sige at leve et normalt liv. Antropologen David Graeber (2018:xvi) skriver, at lønarbejdet ikke længere kun er en økonomisk nødvendighed i et kapitalistisk system, men også er blevet en politisk-moralsk tilskyndelse.

Lønarbejde fremstår som en naturlig del af den samfundsmæssige organisering, selvom det først i slutningen af 1800-tallet blev en gængs måde at leve på, hvor det erstattede andre former for økonomier som fx bytteøkonomi (Falkum, Hvid & Hansen, 2020:31).

På den måde kommer lønarbejdet til at blive forstået som en naturlig del af det, at være et menneske: Lønarbejde er blevet naturliggjort og normaliseret (Graeber, 2018; Halberg, 2018; Weeks, 2011)iii. Qua det sociale arbejdes sammenvævning med det omkringliggende samfunds forståelser og forventninger bliver en målsætning for (dele af) det sociale arbejde dermed også, at flest muligt skal deltage på arbejdsmarkedet, hvilket er noget, socialrådgivere skal bidrage med – særligt i relation til de mennesker, der står udenfor dette.

Konkret på vores område kan det fx ses i udbygningen af aktiveringspolitikker, der har taget fart siden 1990'erne, og hvor forandringerne ses i rammerne for det sociale arbejde i form af

lovgivninger og metodearbejder (Bømler, 2011; Larsen & Andersen, 2019; Re & Larsen, 2023, Nielsen, 2019).

Men det kan også ses i de normer og normative forståelser af det gode liv, der guider dette arbejde (Mujinovic, 2023), fx ved at det *"(...) har førhen været en norm, at man ved sygdom ikke kunne arbejde. I dag er normen at prøve at forene sygdom med at være aktiv og arbejde, hvilket socialt arbejde skal bidrage til"* (Posborg & Michaelsen, 2021:25).

Det vil sige, at de måder, vi arbejder med borgerne på, bliver meget direkte påvirket af de samfundsmæssige diskurser via lovgivninger, men også, at vi og vores forståelser af, hvad et godt liv indebærer, påvirkes. Dette fokus på, at et godt liv indebærer lønarbejde, risikerer dermed at indskrænke, hvad der vil sige at være et menneske og for, at *"(...)tolerancen og accepten af andre livsformer eller sociale mønstre svinder og mulighederne herfor politisk begrænses, (...) og at tolerancen overfor arbejdsløse og andre marginaliserede grupper på arbejdsmarkedet, eksempelvis førtidspensionister, mindskes"* (Nørup, 2014:21).

Det vil sige, at vi kan komme til at møde vores borgere med en forståelse af, at et godt liv nødvendigvis må indebære tilknytning til arbejdsmarkedet, hvilket kan være med til at forstærke følelser af utilstrækkelighed hos dem, der så ikke kan leve op til dette krav – altså nogle af dem, vi møder i vores praksis. På den måde risikerer det sociale arbejde at modarbejde sig selv ved at bidrage til yderligere social eksklusion af visse grupper. Ved at sætte spørgsmålstejn ved de taget-for-givet-præmisser, der er, kan vi i stedet for være med til at mediere mellem de samfundsmæssige forventninger, blødgøre de normative forventninger, som vores borgere mødes med, og være med til at udvide mulighedsrummet for andre former for liv.

Naturliggørelse af lønarbejde

Og hvad kan man få ud af en sådan queer læsning? Min analyse viste fx, at lønarbejde normaliseres og naturliggøres i den del af pensum, jeg har læst. Det gøres konkret på forskellige måder; herunder bliver lønarbejde gjort til en norm ved at manglende arbejde, eksplicit og implicit, konstrueres som en afvigelse, og ved at andre forståelser af lønarbejde, fx perspektiver, der kritiserer det kapitalistiske arbejdsmarked, og historiske blikke for kampen om lønarbejdet, ikke præsenteres.

Der er perspektiver, som af-naturaliserer problemkonstruktioner mere generelt ved fx at henvise til, at vores forståelse af sociale problemer netop er normative og foranderlige, men flest tekster behandler arbejdsløshed som et problem, og det ikke-arbejdende menneske som en, der er afvigende eller hvis tilstand af arbejdsløshed skal forandres. Der sættes ikke spørgsmålstejn ved lønarbejde, hvilket implicit konstruerer en arbejdsnormativitet, som bredt set er uimodsagt, og lønarbejdet fremstår blot som noget, der er, og ikke som noget, vi politisk har valgt.

Det vil sige, at denne del af curriculum skaber og reproducerer en norm for, hvordan et godt liv bør leves, som i dette tilfælde indebærer et lønarbejde. Sagt med andre ord skabes der en normativ forventning om, at den sociale kategori "ung/voksnet menneske" indebærer tilknytning til arbejdsmarkedet. Det er med til at gøre dem, der ikke kan leve op til denne forventning, til afvigere, som der skal arbejdes med og på, og er samtidig med til at påvirke alle os andre. For normer virker normaliserende på os alle, fordi de fleste af os gerne vil anses for normale (Butler, 2004; Warner, 1999).

Og når vi ”glemmer”, at normerne er historisk og socialt skabte, risikerer de at blive så rodfæstede, at de fremstår som naturlige måder at være menneske på.

Afrunding – normkritik og muliggørelse af flere former for liv

Jeg møder mange socialrådgivere, som både implicit og eksplicit udøver normkritik på daglig basis, så det er ikke en kritik af os. Hensigten er at gøre opmærksom på, hvordan praksisser og diskurser, herunder videnskabelige og teoretiske, er med til at forme de forskellige normalitetsforventninger, der er til forskellige sociale kategorier, som vi indskrives i (Madsen, 2022).

Idet vi arbejder med de mennesker, der slår sig på normerne, mener jeg, at vi har en særlig vigtig forpligtelse til at sætte spørgsmålstejn ved gældende normer og ikke at naturliggøre politisk-normative konstruktioner af, hvordan vi bør leve, og hvilken adfærd vi bør udvise. Hvis vi ikke forholder os kritisk til disse normative forventninger, kan vi risikere at være med til at reproducere forståelser af, hvordan liv kunne leves. Risikoen her er, at visse individer bliver set på som mindre værd, stik modsat vores egen forståelse af, hvad socialt arbejde bør være ifl. vores internationale definition, hvor respekten for forskelligheder er central for socialt arbejde (IFSW, 2014). Derudover er det også vigtigt, fordi vi møder mennesker, der lever mange forskellige slags liv, og vi skal kunne møde dem alle med en grundlæggende forståelse af værdighed (Professionsetik, 2010) og tage udgangspunkt i de liv, de lever.

Kritisk refleksion er simpelthen en grundlæggende del af det at være socialrådgiver (IFSW, 2014), hvilket normkritiske tilgange bidrager til.

Men! Dette vedrører ikke kun vores borgere og vores arbejde. Slutteligt tilføjer jeg en portion idealisme til denne artikel: I queerteorier ligger et grundlæggende ønske om at udvide de forståelser, vi har af, hvordan mennesker bør være, fordi vi ønsker at skabe plads til dem, der ikke er plads til nu, og for at skabe flere muligheder for udfoldelse for andre også. Det handler om at stille spørgsmålstejn ved det, der kan begrænse, at vi alle har muligheder for at leve mangfoldige liv. De samme hensigter kan findes i vores internationale definition af socialt arbejde: Vi ønsker nemlig at fremme ”(...) *social forandring og udvikling, social samhörighe og empowerment og frigørelse af mennesker*”, som der står (IFSW, 2014).

Socialt arbejde har dermed iboende et kærligt og samfundsforandrende træk. Vi vil noget med mennesker og med det samfund, vi lever i. Vi vil gerne et samfund, hvor flest muligt har det godt, og vi kan bidrage til dette. En kritik af normer handler derfor om at skabe forandringer for os alle sammen. Man kan sige, at hvordan normer virker, og hvor ondt de kan gøre, bliver tydeligst der, hvor mennesker ikke kan tilpasse sig dem. Det er dem, vi ofte møder.

Men vi er alle påvirket af normer, der muliggør, men også begrænser. Vi ser det ikke, fordi vi sagtens kan leve op til dem, og de bliver selvfølgeliggjort. Det ændrer dog ikke på, at de stadigvæk er med til at begrænse, hvilke valgmuligheder vi har i forhold til at skabe vores liv på andre måder. I hvert fald, hvis vi gerne vil ses som normale og værdige mennesker.

En normkritisk tilgang handler derfor om at skabe flere muligheder for gode liv og for menneskelig opblomstring ved at tænke nyt og udvide grænserne for det tænkelige. *”The ”new” is what is possible when what is behind us, our background, does not simply ground us or keep us in place, but allows us to move and allows us to follow something other than the lines that we have already taken.”* (Sara Ahmed, 2006:62-63).

Referencer

- Ahmed, S. (2006). *Queer Phenomenology. Orientations, Objects, Others*. London: Duke University Press.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press
- Butler, J. (2004). *Undoing gender*. New York: Routledge
- Bømler, T. (2011). *Fra socialstat til kontrolstat*. København: Hans Reitzels Forlag
- Egelund, T. (2023). Socialt arbejde. I: Møller, I. H. & Larsen, J. E. (red.) *Socialpolitik*. (5.udg.). København: Hans Reitzels Forlag
- Ejrnæs, M. (2008). Teori og empati – faglighed i relationsprofessionerne. I: Jacobsen, M. H. & Pringle K. (red.) *At forstår det sociale – sociologi og socialt arbejde*. København: Akademisk Forlag
- Falkum, E., Hvid, H. & Hansen, P. B. (2019). The peculiar history of Nordic working life. I: Hvid, H. & Falkum, E. (red.) *Work and wellbeing in the Nordic countries: critical perspectives on the world's best working lives*. London: Routledge
- Fallov, M. & Turner, K. (2013). Foucault og socialt arbejde. I: Hansen, J. S. (red.) *Sociologi i socialrådgivning og socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag
- Graack, J. (2022). Normkritik. I: Madsen, K. L., Jørgensen, J. & Graack, J. (red.) *Normkritik i pædagogisk praksis*. København: Hans Reitzels Forlag
- Graeber, D. (2018). *Bullshit jobs – the rise of pointless work and what we can do about it*. London: Penguin Books
- Halberg, E. (2018). *Roden til alt ondt*. København: Forlaget Nemo
- Hicks, S. & Jeyasingham, D. (2016). Social Work, Queer Theory and After: A Genealogy of Sexuality Theory in Neo-Liberal Times. I: *British Journal of Social Work*. Nr. 46
- IFSW (2014). International federation of social workers. Lokaliseret på: <https://socialraadgiverne.dk/om-dansk-socialraadgiverforening/internationaltsamarbejde/ifsw-international-federation-of-social-workers/>
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.) (2003). *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag
- Larsen, F. & Andersen, N. A. (2019). Fra Socialpolitik til Beskæftigelsespolitik – er beskæftigelse for alle? I: *Tidsskrift for Arbejdsliv*. 21.årg. Nr. 1
- Lohdal, M. A. (2018). *Upassende opførsel. 100.000 ord imod den Heteroseksuelle Verdensorden*. København: Forlaget Solidaritet
- Madsen, K. L. (2022). Normer. I: Madsen, K. L., Jørgensen, J. & Graack, J. (red.) *Normkritik i pædagogisk praksis*. København: Hans Reitzels Forlag
- McCann, H. & Monaghan, W. (2020). *Queer theory now. From foundations to Futures*. Bloomsbury Academic
- Mujinovic, S. F. (2023). Har vi brug for socialrådgivere på beskæftigelsesområdet? I: *Tidsskrift for arbejdsliv*. 25. årg. Nr.1
- Mujinovic, S. F. (2024). *Ontologisering af lønarbejde*. En queer kritik af konstruktionen af lønarbejde og det arbejdende menneske i dele af socialrådgiverstudiets curriculum. RUC-speciale

Møller, I. H. & Larsen, J. E. (2023). Marginalisering som det største socialpolitiske problem: aktivering som et socialpolitisk svar. I: Møller, I. H. & Larsen, J. E. (red.) *Socialpolitik*. (5.udg.). København: Hans Reitzels Forlag

Nielsen, M. H. (2019). *Optimismens politik*. Skabelsen af uværdigt trængende borgere. Frederiksberg: Frydenlund Academic

Nørup, I. (2014). *Arbejde og sygdom – om at være en del af fællesskabet*. Aalborg Universitet

Posborg, R. & Michaelsen, L. P. (2021). *Socialfaglige begreber. En studiebog for socialrådgiveruddannelsen*. København: Hans Reitzels Forlag

Professionsetik (2010). *DS' Professionsetik*. Lokaliseret på: <https://socialraadgiverne.dk/fagog-debat/faglige-fokusomraader/professionsetik/ds-professionsetik/>

Rasmussen, L. L. & Wondie, S. (2022). Køn og normkritik i dagtilbud. I: Madsen, K. L., Jørgensen, J. & Graack, J. (red.) *Normkritik i pædagogisk praksis*. København: Hans Reitzels Forlag

Seidman, S. (1997). *Difference Troubles. Queering social theory and sexual politics*. Cambridge University Press

Stormhøj, C. (2006). *Poststrukturalismer – videnskabsteori, analysestrategi, kritik*. Frederiksberg: Samfundslitteratur

Stormhøj, C. (2013). Queer theories, critiques and beyond. I: *Kvinder, køn og forskning*. Nr. 1, 2013

Villadsen, K. (2004). *Det sociale arbejdes genealogi – Om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København: Hans Reitzels Forlag

Warner, M. (1999). *The Trouble with Normal – sex, politics, and the ethics of queer life*. New York: The free Press

Weeks, K. (2011). *The problem with work*. North Carolina: Duke University Press.

i Queerteorier er et bredt felt, som er udviklet på tværs af akademiske discipliner og felter. Det skal således ikke ses som en kohærent teori, ligesom det ikke kun har fokus på normer eller normalisering (McCann og Monaghan, 2020). Denne artikel er en kort og ikke fyldestgørende introduktion til queerteorier som et hele, men fokuserer på en lille del af teoridannelsen.

ii Uddybende om metode o.a. kan læses i Mujinovic (2024).

iii Det er vigtigt her at understrege, at pointen er ikke, at lønarbejde kun er en norm – det er i allerhøjeste grad en strukturering af vores kapitalistiske samfund – men at lønarbejde også er en norm og dermed en forståelse af, hvad der hører til det at være et "normalt" menneskeliv.

iv 'Valgt' menes ikke her som om, at de enkelte mennesker har mulighed for at til- og fravælge lønarbejde. Det henviser til, at lønarbejde som en samfundsmæssige organisering er politisk og derfor kan gøres på anden vis.